

Rapport till Finanspolitiska rådet
2012/5

Inkomstfördelningen bland pensionärer

Gabriella Sjögren Lindquist och Eskil Wadensjö
Institutet för social forskning,
Stockholms universitet

De åsikter som uttrycks i denna rapport är författarens egna och speglar inte nödvändigtvis Finanspolitiska rådets uppfattning.

Finanspolitiska rådet är en myndighet som har till uppgift att göra en oberoende granskning av regeringens finanspolitik. Rådets uppgifter fullföljs framför allt genom publiceringen av rapporten Svensk finanspolitik som lämnas till regeringen en gång per år. Rapporten ska kunna användas som ett underlag bland annat för riksdagens granskning av regeringens politik. Som ett led i uppdraget anordnar rådet även konferenser och utger skrifter om olika aspekter på finanspolitiken. I serien Studier i finanspolitik publiceras fördjupade studier eller rapporter som härrör från externa uppdrag.

Finanspolitiska rådet
Box 3273
SE-103 65 Stockholm
Kungsgatan 12-14
Tel: 08-453 59 90
Fax: 08-453 59 64
info@finanspolitiskaradet.se
www.finanspolitiskaradet.se

ISSN 1654-8000

1 Inledning

Andelen fattiga bland pensionärerna är lågt i Sverige i ett internationellt perspektiv. Det förklaras av såväl pensionsystemet som andra delar av det svenska välfärdssystemet. Enligt en jämförande studie av 15 europeiska länder (van Vliet m.fl. 2011) har Sverige lägst andel fattiga bland de äldre tillsammans med Luxemburg och Nederländerna. Många pensionärer har dock en utsatt situation med en ekonomisk standard strax över riktlinjerna för när ekonomiskt bidrag (socialbidrag) kan beviljas. Inkomsten för den nedre kvantilen (de med 20 procent lägst disponibel inkomst) ligger strax över normen för ekonomiskt bidrag. Det är framförallt äldre pensionärer (75 år och äldre) som finns i denna grupp. Under första delen av 1990-talet hamnade allt fler under fattigdomsstrecket¹, men sedan 1998 har fattigdomen mätt på detta sätt minskat (Gustafsson m.fl. 2009).

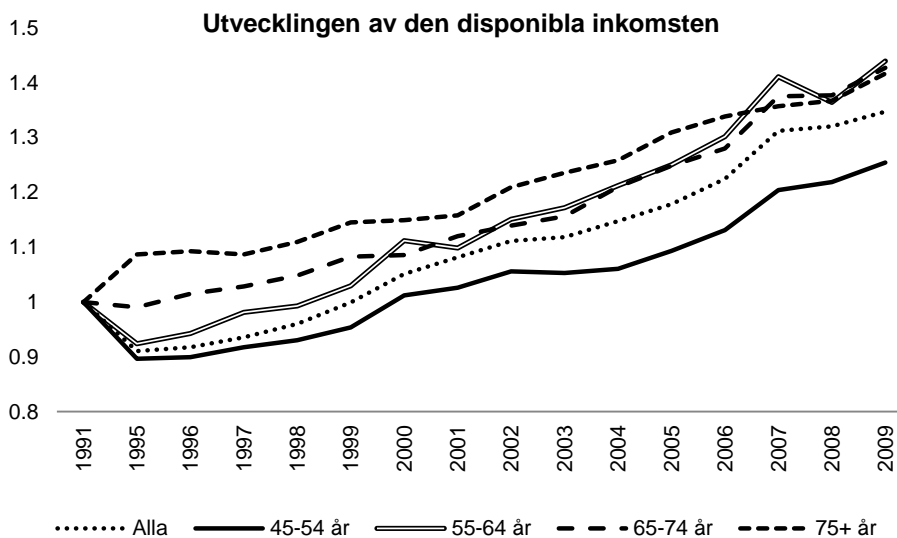
Så även om fattigdom bland pensionärer inte är vanligt förekommande, finns det starka skäl att undersöka i vilka grupper de fattiga pensionärerna finns och hur utvecklingen har varit och kan förväntas bli i framtiden. Den framtida utvecklingen av pensionerna beror i mycket på den övergång vi i likhet med många andra länder har haft från förmånsbestämda till avgiftsbestämda pensioner inom såväl socialförsäkringssystemet som de avtalsbestämda pensionerna. Det gör att pensionerna i högre grad än tidigare kommer att bero på anknytningen till arbetslivet. För en hög pension krävs arbete under många år i Sverige. Oron för pensionerna i framtiden beror också på att den ekonomiska utvecklingen på olika sätt påverkar de avgiftsbaserade pensionerna. Inte minst finns det oro för hur det går för de pensioner som baseras på individers val av fonder. I andra länder har detta lett till betydande minskningar av de utbetalade pensionerna och till att personer som lämnat arbetskraften för pensionering har kommit tillbaka till arbetsmarknaden av ekonomiskt nödvång. I den avslutande delen kommer vi att diskutera vad vi kan förvänta oss av utvecklingen av inkomstfördelningen bland pensionärer framöver.

Undersöker man utvecklingen av befolkningens disponibla inkomster i Sverige finner man att befolkningen i genomsnitt har fått det bättre sedan 1990-talets krisår (figur 1.1). Åldersgruppen 65–74 år har en disponibel medianinkomst per konsumtionsenhet motsvarande den för hela befolkningen (figur 1.2). Däremot har de som är 75 år och äldre en betydligt lägre disponibel medianinkomst per konsumtionsenhet. Den var efter krisåren på 1990-talet drygt 80 procent av hela befolkningens disponibla medianinkomst men har sedan dess sjunkit något och är nu något över 75 procent. Den äldsta gruppen har en sämre utveckling än befolkningen i stort, trots att ökningen av den genomsnittliga disponibla inkomsten för den äldsta gruppen har varit god. Förklaringen är förskjutningen av befolkningssammansättningen bland dem i aktiv ålder i riktning mot de åldersgrupper som har högst inkomster.

---

¹ Fattigdom mäts oftast som relativ fattigdom. Fattigdomsstrecket definieras här som en disponibel inkomst som är lägre än 60 procent av medianinkomsten i samhället.

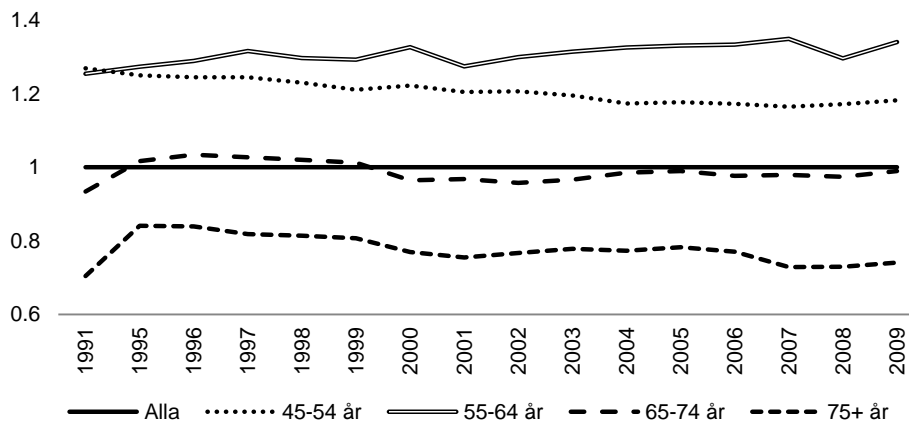
Figur 1.1 Utvecklingen av olika åldersgruppers disponibla inkomster per konsumtionsenhet mellan 1991 och 2009. "Alla" inkluderar även barn.

Källa: HEK.

Figur 1.2 Utvecklingen av den disponibla medianinkomsten per konsumtionsenhet för olika åldersgrupper i relation till den för hela befolkningen (även barn ingår) mellan 1991 och 2009

Disponibel inkomst för olika åldersgrupper i relation till hela befolkningen

Källa: HEK.

Denna rapport behandlar inkomstfördelningen bland pensionärer och dem i aktiv ålder. Vi undersöker om inkomstfördelningen bland pensionärer skiljer sig från den bland dem som är i aktiv ålder och om och hur skillnaden har förändrats över tiden. Andra områden vi undersöker är skillnaderna i inkomstfördelningen mellan män och kvinnor, olika kohorter av pensionärer och pensionärer med olika födelseland.

I rapporten analyserar vi även varför inkomstskillnaderna mellan pensionärsgrupperna har uppstått. Vi belyser pensionsinkomsten utifrån

individens arbetsliv, betydelsen av arbetslöshet, långtidssjukfrånvaro (sjukersättning, sjukpension), föräldraledighet, egenföretagande, antal år i Sverige och arbetskraftsdeltagande under den förvärvsaktiva tiden. Pensionsinkomsterna är den huvudsakliga inkomsten för dem som är 65 år och äldre, men många har även betydande inkomster från arbete och kapital och många har förmögenheter i främst sitt boende, vilket vi även redovisar.

1.1 Vem är pensionär?

Rapporten behandlar inkomstspridningen bland pensionärerna. Gränsen mellan att vara pensionär och förvärvsaktiv är i många fall otydlig och gränsen varierar markant mellan olika individer. Att ta ut pension och att lämna arbetslivet är inte samma sak. Att någon tar ut allmän pension behöver inte betyda att denne lämnar arbetslivet, då pension kan tas ut samtidigt som man arbetar vidare. Pensionen är inte inkomstprövad mot arbetsinkomsten. En lösning är att definiera någon som pensionär när pensionsinkomsten med minst ett visst antal procent överstiger summan av inkomsterna från arbete, arbetslöshetsförsäkring eller andra socialförsäkringar än pension.

Pensionsmyndigheten använder i sina analyser åtminstone fyra olika mått på pensionering (Karlsson och Olsson, 2011). Pensionsmyndigheten analyserar dels *utträdesålder*, vilket är den ålder då en person lämnar arbetskraften givet att denne tillhörde arbetskraften vid 50 års ålder, dels tre olika mått på medelpensioneringsålder. Medelpensioneringsålder I är medelålder för uttag av ålderspension (inte endast premiepension). Medelpensioneringsålder II inkluderar uttag från sjukersättning (från 30 års ålder) som övergår i ålderspension. Medelpensioneringsålder III inkluderar också sjukersättning som övergår till ålderspension, men endast de personer som inte hade sjukersättning före 50 års ålder räknas med. Medelpensioneringsålder III är i bättre överensstämmelse med definitionen av utträdesålder, som också har denna åldersgräns. Ersättning från en avtalspension eller inkomst från en privat pensionsförsäkring påverkar inte måtten. Först när avtalspensionärerna får ålderspension eller sjukersättning från socialförsäkringen betraktas de som "pensionärer".

Åldersgränser i pensionssystemen och i lagen om anställningsskydd (LAS) påverkar när pensionen tas ut och när någon lämnar arbetskraften. Den allmänna pensionen kan tas ut från 61 års ålder. Detta gäller dock inte garantipensionen, som kan tas ut först från 65 års ålder. Under de närmast kommande åren bedöms ungefär 25 procent av de nya pensionärerna få en garantipension. År 2008 fick 778 000 personer garantipension varav 180 000 (15 procent) fullt belopp. Av dem som fick garantipension var 80 procent kvinnor (Olsson, 2011). Nästan hälften av de kvinnliga pensionärerna i åldern 65 till 69 år fick garantipension år 2008. Bostadstillägg för ålderspensionärer kan lämnas från 65 års ålder givet att full allmän pension tas ut. Vidare ändras villkoren i lagen om anställningsskydd när man fyller 67 år.

Utöver dessa åldersgränser finns olika åldersgränser för när tjänstepensioner och privata pensioner kan tas ut. Privat pensionssparande och tjänstepension

från privat sektor (ITP och SAF-LO) samt den förmånsbestämda delen för kommun och landstingsanställda (KAP-KL) kan tas ut från 55 års ålder. Anställda i statlig sektor kan ta ut sin tjänstepension från 61 års ålder. Tjänstepensionerna ska enligt avtalen tas ut i pensioneringssyfte.

Pensionsmyndigheten beräknade medelpensioneringsålder I till 64,7 år, medelpensionsålder II till 62,1 år och medelpensioneringsålder III till 63,8 år under år 2010. Utträdesåldern beräknades till 63,1 år samma år.

I denna rapport har vi istället valt att i vår analys av pensionärer och förvärvsaktiv befolkning dra gränsen vid 65 års ålder. Motiveringen är att majoriteten tar ut sin ålderspension vid 65 års ålder, garantipension lämnas från 65 års ålder, åldersgränsen i arbetslöshetsförsäkringen och för sjukersättning är 65 år och särregler gäller för dem som fyllt 65 år i sjuk- och arbetsskadeförsäkringen. I arbetsmarknadspolitiken finns ingen formell åldersgräns, men de som har fyllt 65 år anvisas inte till arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Utöver detta har många (felaktigt) uppfattningen att pensionsåldern i det allmänna pensionssystemet är 65 år.

1.2 Mäta inkomstfördelning

För att mäta inkomstspridningen och hur denna förändras kan man använda sig av flera olika slags inkomster och flera olika mått. Det vanligaste är att använda sig av hushållets disponibla inkomst, dvs. hushållens marknadsinkomster minus skatter plus transfereringar (se t.ex. Björklund och Jäntti, 2011). När vi jämför inkomstfördelningen för dem som är under 65 år med den för dem som är äldre, kommer vi dels att använda oss av den disponibla inkomsten per individ i hushållet, dels den enskilde hushållsmedlemmens egna disponibla inkomst. När vi därefter fördjupar oss i inkomstfördelningen för dem som är 65 år och äldre, kommer vi att analysera olika inkomstslag och fördelningen av dessa inkomster. Vi analyserar här, utöver disponibel inkomst per konsumtionsenhet och individ, inkomst från allmän- och tjänste(avtals)pension samt kapitalinkomst. Vidare behandlar vi även reala förmögenheter. Informationen om disponibla inkomster, pensioner och kapitalinkomster kommer från databasen LINDA² (Longitudinell INkomst DAtabas) för åren 1982 till och med 2009. LINDA består av registerdata över ett representativt urval av befolkningen inklusive uppgifter avseende urvalspersonernas familjemedlemmar. Uppgifter om real förmögenhet kommer från HEK³ (Hushållens EKonomi), som är en årlig telefonintervjuundersökning av ett representativt urval av befolkningen.

I denna studie använder vi oss av percentilkvoter, när vi studerar inkomstjämligheten och hur den har förändrats över tiden. Vi har valt detta mått i stället för den ofta använda Ginikoefficienten på grund av dess enkla tolkning samt att vi med percentilkvoter kan undersöka hur fördelningen är inom såväl den nedre som den övre delen av inkomstfördelningen.

---

² Se Kruse (2010).

³ Se Rosén Karlsson (2011).

Den 90:e (10:e) percentilinkomsten är den inkomst som 10 (90) procent i urvalet har en högre inkomst än. Kvoten mellan den 90:e percentilen och den 10:e percentilen ($P90/P10$) visar hur många gånger högre inkomst personen med den 90:e percentilinkomsten har jämfört med den person som har den 10:e percentilinkomsten. Är kvoten 2 har den med den 90:e percentilinkomsten två gånger så hög inkomst som den med den 10:e percentilinkomsten.⁴

För att undersöka om inkomstfördelningen inom gruppen med de högre inkomsterna skiljer sig åt från inkomstfördelningen inom gruppen med de lägre inkomsterna jämför vi den 90:e respektive den 10:e percentilen med medianinkomsten ($P90/P50$ och $P50/P10$). Är kvoten mellan medianinkomsten och den 10:e percentilinkomsten 2,25, så är medianinkomsten 2,25 gånger högre än inkomsten för den 10:e percentilen.

Att använda percentilkvoter som mått på lönespridning är speciellt användbart när lönespridningen studeras över tid, då man kan undersöka om inkomstjämligheten ökar eller minskar mellan åren utan att måttet påverkas av den generella inkomstutvecklingen i samhället.

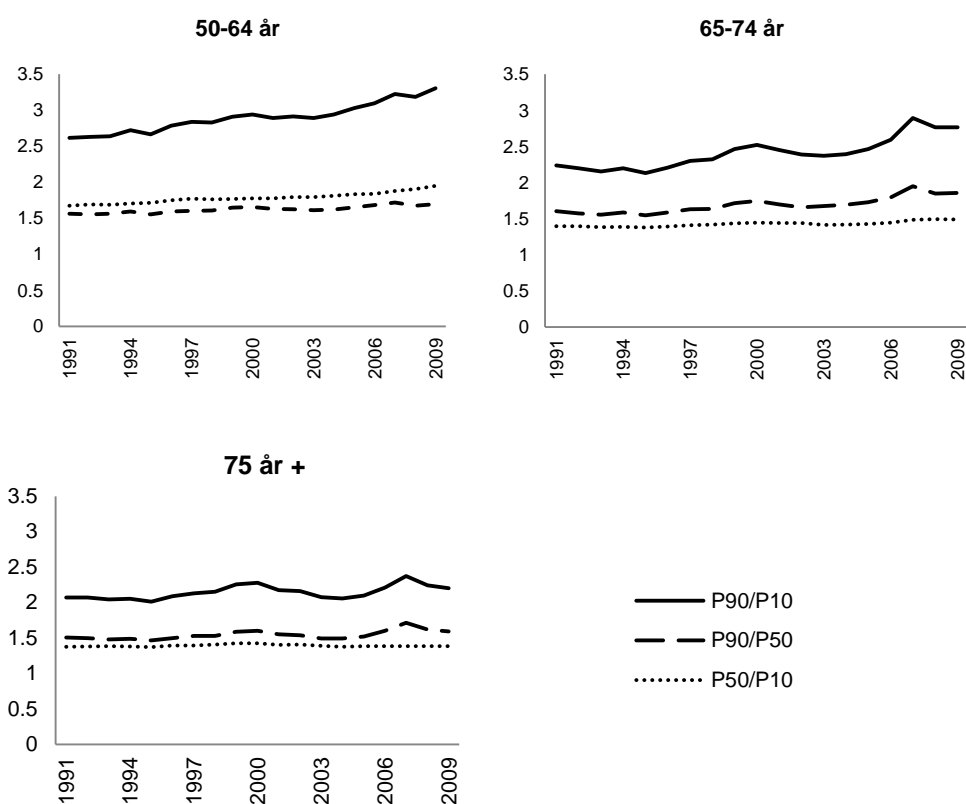
2 Skiljer sig inkomstfördelningen bland de äldre från fördelningen bland dem som är yngre?

Vi visade ovan att de disponibla inkomsterna är lägre för dem som är 65 år och äldre än för dem som är 55 till 64 år. Särskilt låga inkomster har de som är 75 år och äldre. Figur 2.1 visar spridningen av hushållens disponibla inkomster. Inkomstjämligheten har ökat såväl för dem som är 65 år och äldre som för dem som är under 65 år. För de äldsta (75 år och äldre) har dock inkomstjämligheten varit i det närmaste oförändrad fram till de senaste åren. Många i denna åldersgrupp får den lägsta pensionen (endast folkpension) från det gamla pensionssystemet, vilket leder till att inkomststrukturen blir sammanpressad. Under de allra senaste åren har dock inkomstspridningen först ökat och sedan minskat något bland de äldsta pensionärerna. Andelen med inkomstrelaterade pensioner från såväl socialförsäkring som avtalsförsäkring ökar i denna åldersgrupp.

---

⁴ van Vliet m.fl. (2011) har $P80/P20$ som mått i en jämförelse av inkomstfördelningen bland äldre i 15 europeiska länder. De finner att kvoterna år 2007 är lägst och alltså inkomstspridningen minst i de fyra nordiska länder som ingår i undersökningen – Danmark, Finland, Norge och Sverige.

Figur 2.1 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet (familjemedlem) 1991–2009

Källa: LINDA.

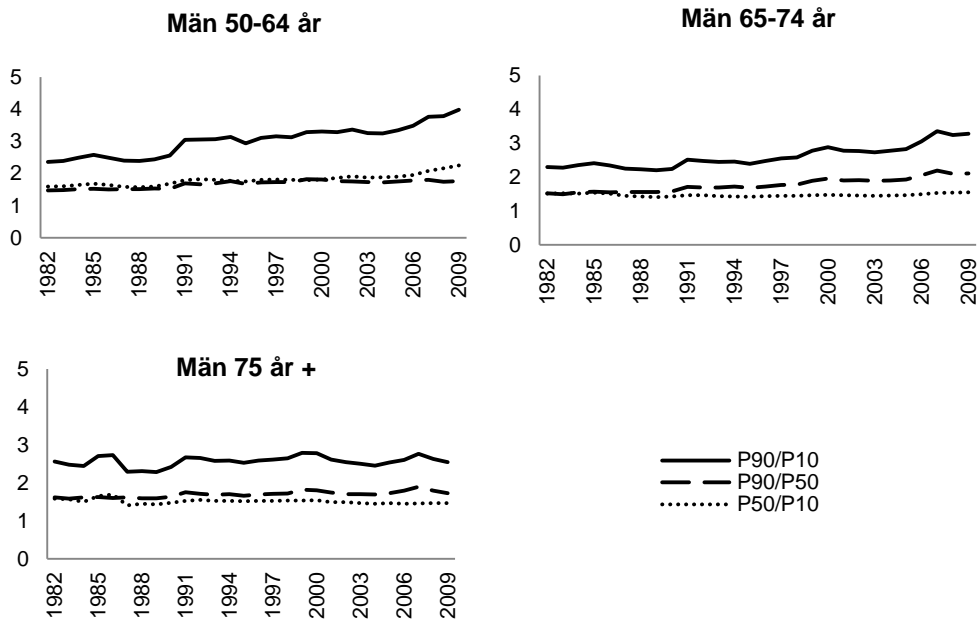
Ovan visade vi utvecklingen av inkomstjämligheten mellan hushåll. I figur 2.2 och 2.3 redovisar vi nu istället separat de disponibla inkomsterna för män respektive kvinnor.

Inkomstjämligheten för män har ökat markant såväl för dem som är 50–64 år som för dem som är 65–74 år. Under de senaste åren har utvecklingen varit speciellt markant för dem som är mellan 50 och 65 år. För dem som är mellan 65 och 75 år så har inkomstspridningen främst ökat i den övre delen av fördelningen (P90/P50).

Vi ser att inkomstjämligheten bland kvinnor i åldern 50 till 64 år var mycket hög i början av 1980-talet. En stor del av kvinnorna förvärvsarbetade inte och många av de förvärvsarbetande kvinnorna arbetade deltid, ofta kort deltid. I takt med kvinnornas inträde på arbetsmarknaden har inkomstjämligheten mellan kvinnor i äldre aktiv ålder (50–64 år) minskat mycket markant. Bland kvinnor 65 år och äldre har däremot inkomstskillnaderna ökat, speciellt gäller det den övre delen av fördelningen. Fler kvinnor har nu arbetsinkomstrelaterade pensioner men samtidigt har många endast folkpension/garantipension.

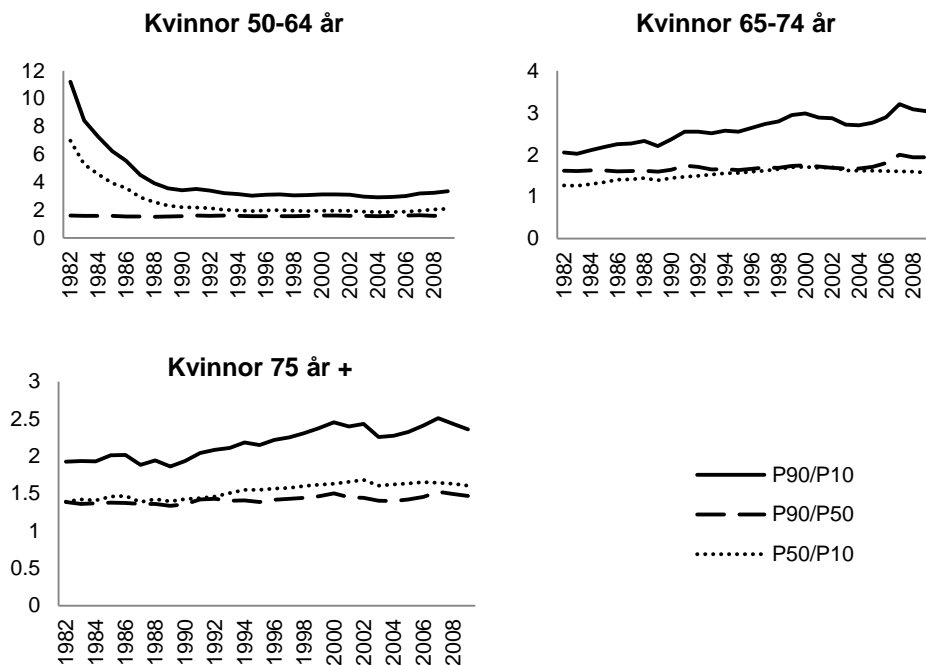

Figur 2.2 Utvecklingen av den disponibla inkomsten för män mellan 1982 och 2009

Källa: LINDA.

Figur 2.3 Utvecklingen av den disponibla inkomsten för kvinnor mellan 1982 och 2009

Källa: LINDA.

Har då inkomstskillnaderna ökat eller minskat? Huvudtendensen är att inkomstskillnaderna har ökat mycket markant bland såväl män och kvinnor i

åldern 65–74 år och markant också bland kvinnor 75 år och äldre. Det gäller framför allt dem med höga inkomster (P90), som nu har relativt sett betydligt högre inkomster än de i samma åldersgrupp med låga inkomster (P10). I den nedre delen av inkomstfördelningen är förändringarna betydligt mindre (P50/P10).

3 Inkomstfördelningen bland pensionärer

Vi ska nu närmare jämföra utvecklingen för dels kvinnor och män, dels utrikes födda och dem som är födda i Sverige. Det finns goda skäl att göra just dessa båda jämförelser. Kvinnor har framför allt tidigare men även nu en svagare anknytning till arbetsmarknaden än män, och pensionerna är i mycket hög grad baserade på arbetsinkomster under ett antal år (i det gamla ATP-systemet krävdes minst 30 år med arbetsinkomster och i det nya systemet räknas alla år). Kvinnor har oftare haft förvärvsavbrott och oftare haft deltidsarbete, vilket leder till låg pension. Det innebär att de ofta får garantipensionen, som till skillnad från inkomstpensionen inte är indexerad till inkomstutvecklingen i ekonomin utan till prisutvecklingen. Det leder troligen till en gradvis sänkning av den genomsnittliga relativa inkomststandarden för kvinnor jämfört med den för män.

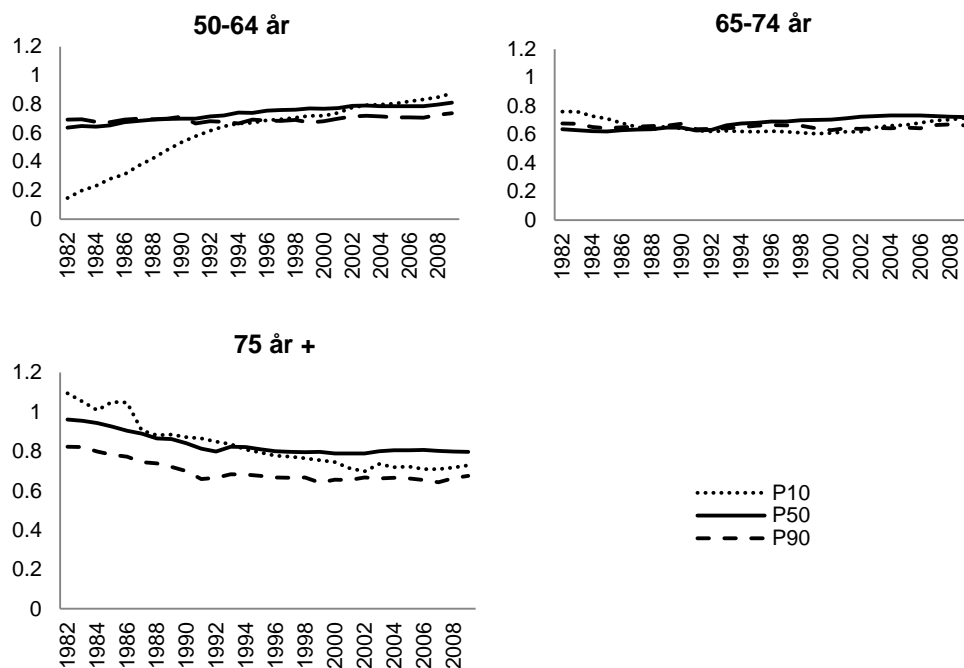
Utrikes födda har i många fall en svag anknytning till arbetsmarknaden. De är ofta utanför arbetskraften eller arbetslösa och många har relativt låga inkomster. Att komma till Sverige i vuxen ålder kan också leda till låga pensioner – det blir ofta svårare att etablera sig på arbetsmarknaden, det blir färre avgiftsår till inkomstpensionen och de som kommer efter 25 års ålder kan inte heller få de 40 års vistelse i Sverige fram till 65 års ålder som krävs för att kunna få en full garantipension. Det är i detta sammanhang viktigt att understryka att de utrikesfödda är en mycket heterogen grupp. De som kommer från länder i Norden och andra länder i Västeuropa har haft en betydligt bättre situation på arbetsmarknaden än de som kommer från länder utanför Europa. Reglerna vad gäller pensioner skiljer sig åt beroende på vilket land man kommer ifrån.

3.1 Kvinnor och män

Vi ska börja med att jämföra kvinnors och män disponibla inkomster. Se figur 3.1. Vi ser att kvinnornas disponibla inkomster är betydligt lägre än männens. Det gäller alla tre åldersgrupper – 50–64, 65–74 samt 75 och äldre – och alla av de tre percentiler som vi redovisar – P10, P50 och P90. Det finns dock vissa markanta skillnader. I åldern 50–64 år hade kvinnorna i den 10:e percentilen jämfört med männen i samma percentil mycket låga inkomster i början av perioden. Det var en period då fortfarande inte så få kvinnor var utanför arbetslivet. Hemmafruar var vanliga. Därefter steg kvinnornas relativa inkomster markant för dem i den 10:e percentilen. Sedan mitten på 1990-talet har kvinnornas disponibla inkomster legat kring 70 till 80 procent av männens inkomster i de olika percentilerna för dem i åldern 50–64 år.

Ser vi till dem i åldern 65–74 år har kvinnornas inkomster varierat mellan 65 och 75 procent av männens inkomster för de tre olika percentilerna de senaste 27 åren.

Figur 3.1 Kvinnors disponibla inkomst som andel av mäns disponibla inkomst för 10:e, 50:e och 90:e percentilerna 1982–2009

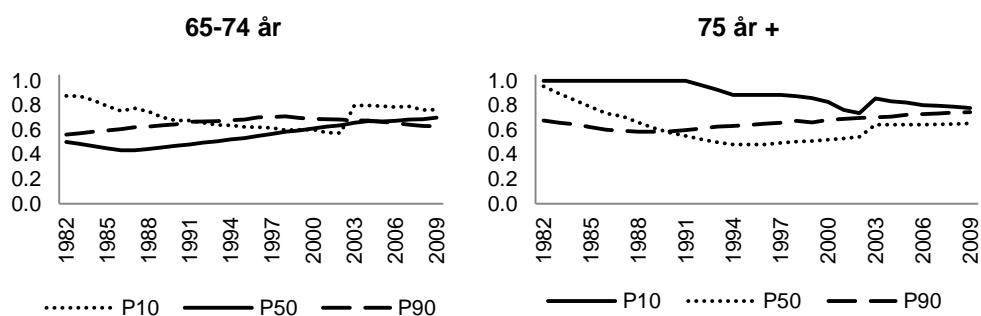
Källa: LINDA.

Bland dem som är 75 år och äldre sjunker däremot kvinnornas inkomster relativt till männens markant under hela perioden. Under 1980-talet var inkomstskillnaderna små; bland dem med lägst inkomster (P10) hade kvinnorna till och med något högre inkomster än männen. I slutet av 00-talet finns däremot tydliga inkomstskillnader mellan män och kvinnor i de olika percentilgrupperna. Störst är skillnaden för dem med höga inkomster (P90) där kvinnors inkomster endast är ca 65 procent av männens.

Nästa steg är att undersöka pensionsinkomsterna för kvinnor jämfört med motsvarande inkomster för männen för åldersgrupperna 65–74 samt 75 och äldre i samma percentiler som tidigare, dvs. 10:e, 50:e och 90:e. Se figur 3.2.

Vi ser att det är hopp i graferna mellan 2002 och 2003. Dessa hopp beror på att de första utbetalningarna från det nya pensionssystemet gjordes 2003. Då ersattes folkpension och pensionstillskott av garantipension. Pensionstillskottet är inte inkluderat i den allmänna pensionen i grafen före 2003 utan endast folkpension och ATP. I graferna över de disponibla inkomsterna ingår pensionstillskottet samt andra bidrag som bostadstillägg till pensionärer varför vi inte ser dessa hopp i graferna i figur 3.1.

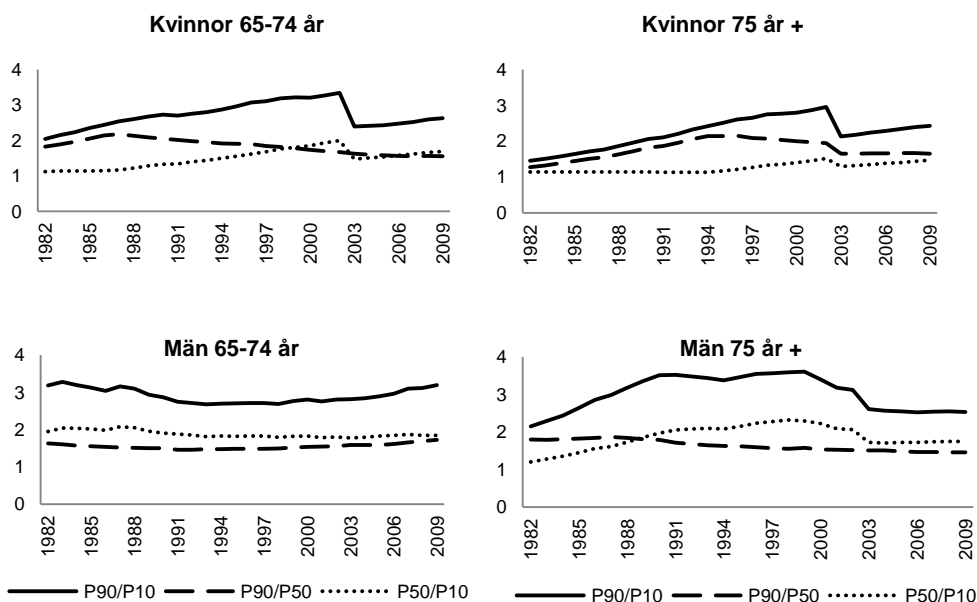
Figur 3.2 Kvinnors pensionsinkomster (allmän- och tjänstepension) som andel av mäns pensionsinkomster för 10:e, 50:e och 90:e percentilerna 1982-2009. Beräknat för dem med allmän pension.

Källa: LINDA.

Vi undersöker till slut spridningen av pensionsinkomsterna för åldersgrupperna 65–74 samt 75 och äldre för kvinnor respektive män. Se figur 3.3. Pensionsinkomstspridningen ökar mellan de kvinnliga pensionärerna både för dem som är 65–74 år och dem som är 75 år och äldre, även om inkomstspridningen är något lägre för den äldre gruppen. För kvinnorna i åldrarna 65–74 år har inkomstskillnaderna minskat i den övre delen av fördelningen och ökningen av inkomstspridningen beror på att de med lägst pensioner har tappat kraftigt i inkomst jämfört med medianen. Garantipensionen är prisindexerad och hänger inte med de inkomstbaserade pensionerna, som är inkomstindexerade.

Figur 3.3 Pensionsinkomstfördelning (allmän- och tjänstepension) mellan kvinnliga respektive manliga pensionärer i olika åldersgrupper 1982-2009

Källa: LINDA.

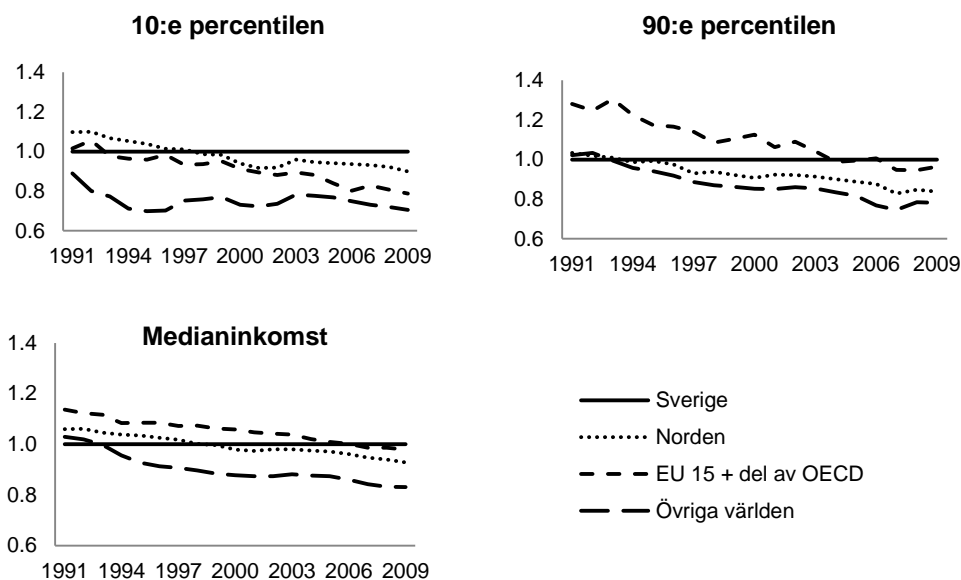
För de äldre kvinnorna beror den ökade pensionsinkomstjämligheten istället på att de med högre pensioner har dragit ifrån. I början av 1980-talet hade en stor majoritet av de äldsta kvinnor endast folkpension och pensionsinkomstjämligheten var mycket låg. När allt fler kvinnor i den åldersgruppen får inkomstbaserade pensioner och tjänstepensioner, drar de ifrån dem med enbart folkpension och spridningen i pensionsinkomster ökar.

För män i åldern 65–74 år är pensionsinkomstjämligheten tämligen konstant. Undantaget är P90/P10 där det först sker en nedgång under ett antal år och sedan en uppgång under ett antal år. De är däremot stora för dem i åldern 75 år och äldre för P90/P10 och P50/P10. En markant uppgång av kvoten P90/P10 och i mindre omfattning P50/P10 följs av ett hopp neråt och därefter en stabilisering.

3.2 Inrikes och utrikes födda

Inkomstskillnaderna mellan inrikes och utrikes födda har förändrats kraftigt de senaste 20 åren, vilket framgår av figur 3.4. I början av 1990-talet var den disponibla medianinkomsten per konsumtionsenhet (disponibel inkomst per familjemedlem) högre för utrikes födda än för dem som är födda i Sverige. Detta gäller även om vi delar upp de utrikesfödda efter födelseregioner. I slutet av perioden är läget annorlunda.

Figur 3.4 Disponibel inkomst per hushållsmedlem för dem födda utomlands i relation till dem födda i Sverige, 65 år och äldre 1991–2009

Källa: LINDA.

Skillnaden i disponibel medianinkomst per konsumtionsenhet mellan dem som är födda i EU 15, Schweiz, Nordamerika, Australien, Nya Zeeland och Japan och dem som är födda i Sverige minskade sedan början på 1990-talet och hade försvunnit 2009. Inkomsterna är nu ungefär desamma som för dem som är födda i Sverige för de 90:e och 50:e percentilerna men däremot betydligt lägre

för den 10:e percentilen. Det skulle för den senare gruppen kunna förklaras med oregistrerad återutvandring.

Skillnaden mellan dem födda i Sverige och övriga nordiska länder har varit liten sedan 1990-talet men gått från att de som är födda i övriga Norden har haft något högre medianinkomster till att de nu har något lägre inkomster jämfört med dem som är födda i Sverige. För dem som är födda i Norden är nu inkomsterna i alla de tre percentilerna som vi redovisar något lägre än för dem som är födda i Sverige.

Nedgången är betydligt mer markant för dem som kommer från övriga länder. De disponibla medianinkomsterna per konsumtionsenhet för gruppen födda utanför Norden, EU 15, Schweiz, Nordamerika, Australien, Nya Zeeland och Japan har sedan 1993 legat på en lägre, stadigt sjunkande, nivå. År 2009 hade denna grupp en disponibel medianinkomst per konsumtionsenhet som motsvarade något över 80 procent av den disponibla medianinkomsten för de inrikes födda. En viktig del av förklaringen är en markant ökning av flyktinginvandringen, bl.a. från Bosnien, i början av 1990-talet. En annan viktig del av förklaringen är den ekonomiska krisen som ledde till att många utrikesfödda blev arbetslösa (arbetslösheten steg betydligt mer bland utrikes födda än bland inrikes födda under denna period). Det är vid jämförelser viktigt att uppmärksamma att skillnaderna är stora mellan olika grupper av utrikes födda även inom denna grupp. Vissa grupper av utrikes födda har en stark ställning på arbetsmarknaden medan andra grupper har en betydligt svagare ställning.

De som är födda utanför Norden, EU 15, Schweiz, Nordamerika, Australien, Nya Zeeland och Japan och som befinner sig i den 10:e percentilen i inkomstfördelningen av disponibla inkomster per konsumtionsenhet har inkomster som motsvarar mellan 70 och 80 procent av inkomsterna för dem i den 10:e percentilen bland dem som är födda i Sverige. I början av 1990-talet var inkomsterna i den 90:e inkomstpercentilen ungefär samma eller till och med något högre för dem som är födda i dessa länder än för dem som är födda i Sverige. Sedan dess har gruppen höginkomsttagare från länderna utanför Norden, EU 15, Schweiz, Nordamerika, Australien, Nya Zeeland och Japan gradvis fått lägre inkomster jämfört med de svenskfödda höginkomsttagarna i den 90:e percentilen. År 2009 motsvarade deras disponibla inkomster per konsumtionsenhet tre fjärdedelar av inkomsterna för dem som är födda i Sverige. Inkomstspridningen inom gruppen födda utanför Norden, EU 15, Schweiz, Nordamerika, Australien, Nya Zeeland och Japan har de senaste 20 åren varit större än inkomstspridningen bland dem som är födda i Sverige.

Utvecklingen kan sammanfattas på följande sätt (se tabell 3.1). Inkomstjämligheten (P90/P50) bland dem som är födda i Sverige och Norden i övrigt var i början på 1990-talet något lägre än bland dem som är födda i andra länder. Inkomstjämligheten minskade dessutom under 1990-talet bland dem som är födda i Sverige och Norden i övrigt, medan den ökade för dem som är födda i andra länder. Sedan slutet av 1990-talet har inkomstjämligheten ökat oavsett födelseland. Mest har den ökat för dem som

är födda i Sverige och minst för dem som är födda i andra länder än EU15, Norge, Schweiz, Nordamerika, Australien, Nya Zeeland och Japan. Ökningen har varit ungefär lika stor för den nedre (P50/P10) och den övre delen (P90/P50) av fördelningen (visas inte i tabellen).

Tabell 3.1 Utvecklingen av inkomstjämlighet, mätt som kvoten mellan den 90:e och den 10:e percentilens disponibla inkomst, uppdelat efter födelseland

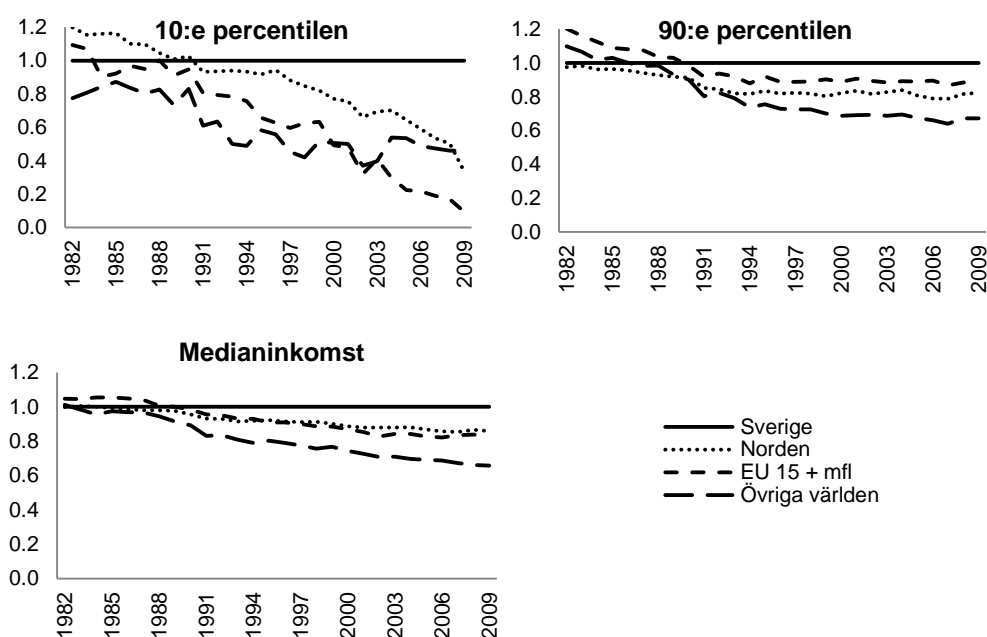
	Sverige P90/P10	Norden P90/P10	EU 15 + del av OECD P90/P10	Övriga världen P90/P10
1991	2,26	2,13	2,85	2,60
1992	2,23	2,06	2,63	2,87
1993	2,15	2,04	2,88	2,77
1994	2,18	2,05	2,77	2,94
1995	2,11	2,02	2,58	2,84
1996	2,18	2,10	2,59	2,86
1997	2,26	2,08	2,77	2,67
1998	2,29	2,18	2,65	2,63
1999	2,42	2,27	2,81	2,71
2000	2,47	2,38	3,04	2,87
2001	2,38	2,40	2,83	2,80
2002	2,35	2,36	2,91	2,75
2003	2,29	2,19	2,67	2,50
2004	2,32	2,20	2,60	2,49
2005	2,38	2,24	2,81	2,53
2006	2,52	2,36	3,16	2,59
2007	2,80	2,49	3,21	2,85
2008	2,66	2,45	3,12	2,90
2009	2,65	2,46	3,24	2,93
Ökning av inkomstjämligheten mellan 1991 och 2009	17 %	16 %	14%	13 %

Källa: LINDA. Notera: De länder som ingår i EU 15 och "del av OECD" är Australien, Belgien, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Japan, Kanada, Luxemburg, Nederländerna, Nya Zeeland, Portugal, Schweiz, Spanien, Storbritannien, Tyskland, USA och Österrike.

Nästa steg är att jämföra de disponibla inkomsterna för två åldersgrupper, 50–64 år respektive 65 år och äldre. Vi börjar med dem i åldern 50–64 år. Se figur 3.5 för män och figur 3.6 för kvinnor.

För utrikes födda män gäller att de oavsett om de är födda i andra nordiska länder, i EU15 m.fl. ekonomiskt högt utvecklade länder eller i övriga länder så sjunker deras inkomster jämfört med för dem som är födda i Sverige. Starkast är nedgången för dem från övriga länder. Talen för den 10:e percentilen bör dock tolkas med en viss försiktighet. Oredovisad återutvandring kan vara en del av förklaringen till att mycket låga (inga) inkomster redovisas.

Figur 3.5 Disponibel inkomst för utrikes födda relativt födda i Sverige, män 50–64 år 1982–2009

Källa: LINDA.

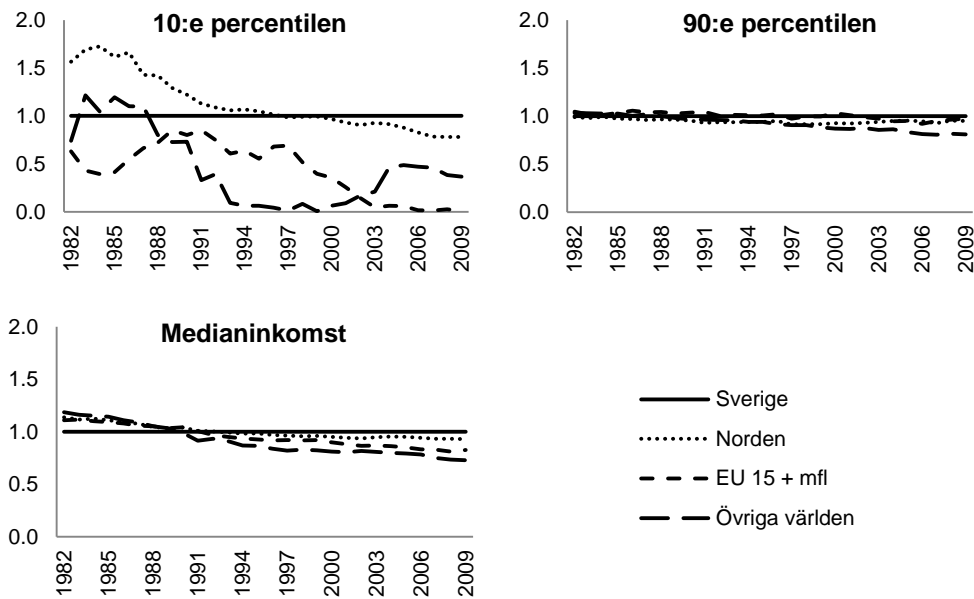
För utrikes födda kvinnor i samma åldersgrupp är utvecklingen inte lika markant för dem i de 50:e och 90:e percentilerna. Nedgången är om än mindre accentuerad också i detta fall störst för dem från övriga länder. Utvecklingen för den 10:e percentilen är svårtolkad med mycket stora svängningar i värdena över tiden för dem som kommer från länder utanför Norden. Vi ska komma ihåg att denna grupp är liten och att tillfälligheter därför kan spela en större roll än för andra grupper. En förklaring kan vara att ekonomiskt stöd till nyankomna flyktingfamiljerna redovisas som inkomst för männen, vilket leder till mycket låga redovisade inkomster till kvinnorna.

Vi ska till slut se på dem som är 65 år och äldre. Se figur 3.7 för män och figur 3.8 för kvinnor. Vi ska då komma ihåg att ålderssammansättningen inom denna åldersgrupp skiljer sig markant åt mellan olika ländergrupper. Grupperna har kommit vid olika tidpunkter i olika åldrar så genomsnittsåldern givet att man tillhör en viss åldersgrupp är olika och därmed också vilken typ av inkomster man har.

Figur 3.7 som avser män 65 år och äldre visar samma mönster som för den yngre gruppen. Inkomsterna för de utrikes födda har jämförts med inkomsterna för dem som är födda i Sverige fallit markant. Tydligast är utvecklingen för dem som är födda i gruppen övriga länder.

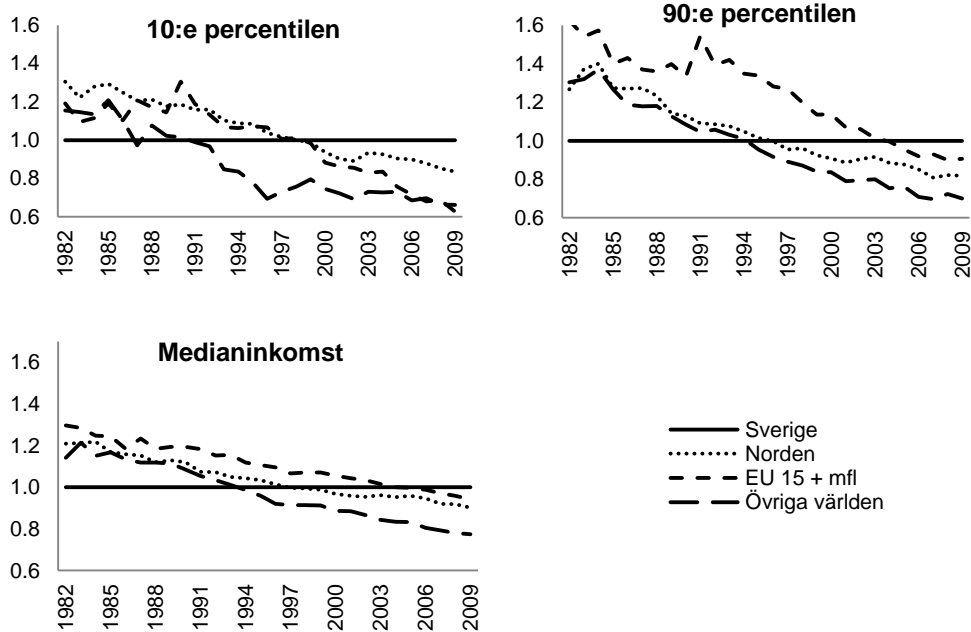

Figur 3.6 Disponibel inkomst för utrikes födda relativt födda i Sverige, kvinnor 50–64 år 1982–2009

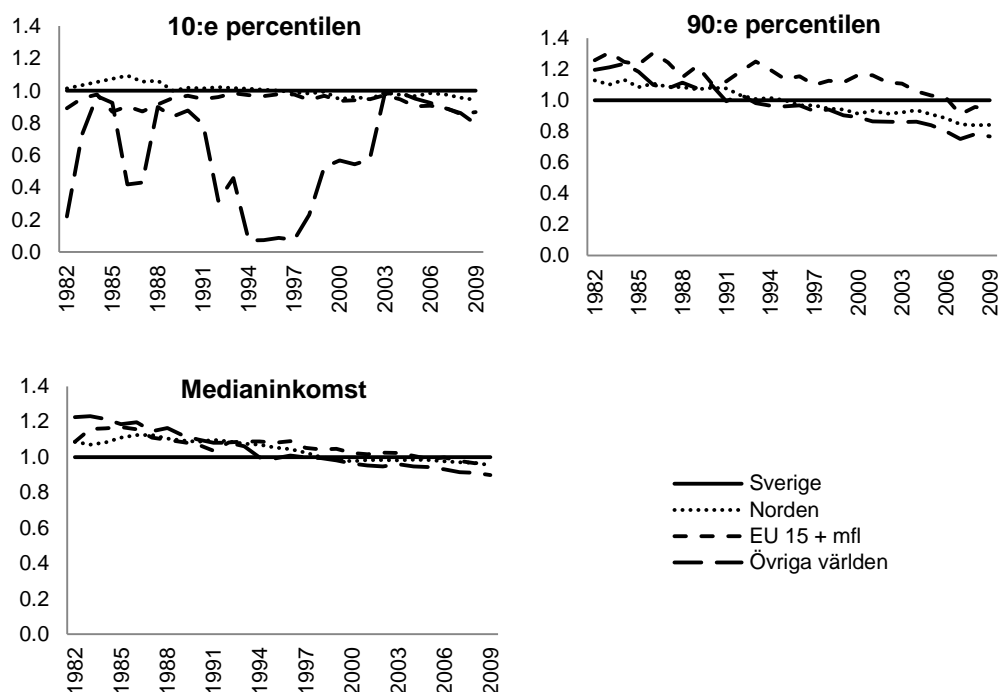
Källa: LINDA.

Figur 3.7 Disponibel inkomst för utrikes födda relativt födda i Sverige män 65 år och äldre, 1982–2009

Källa: LINDA.

Figur 3.8 Disponibel inkomst för utrikes födda relativt födda i Sverige kvinnor 65 år och äldre, 1982–2009

Källa: LINDA.

Figur 3.8 redovisar motsvarande utveckling för kvinnorna 65 år och äldre. För den 50:e och den 90:e percentilen ser vi en viss nedgång i inkomsterna. Störst är den för dem som är födda i övriga länder. För den 10:e percentilen ser vi ett volatilt mönster med för vissa år mycket låga värden. En förklaring kan vara att ekonomiskt stöd till nyankomna flyktingfamiljerna redovisas som inkomst för männen, vilket leder till mycket låga redovisade inkomster till kvinnorna.

4 Kapitalinkomster

Kapitalinkomsterna har blivit en allt viktigare del av pensionärernas disponibla inkomster och utgör nu en femtedel av inkomsterna för dem som är 65 år och äldre. Kapitalinkomsterna är ojämnt fördelade mellan pensionärerna och är framförallt koncentrerade till dem som har högst inkomster. Att kapitalinkomsterna har ökat kraftigt för dem med högst inkomster har bidragit mest till att inkomstjämligheten bland pensionärerna har ökat (Gustafsson m.fl. 2007).

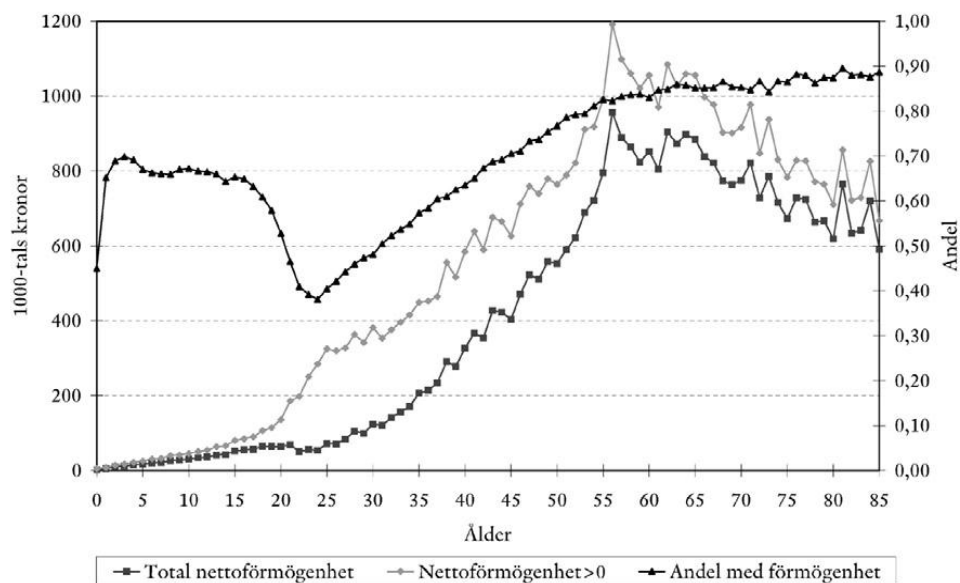
De som är 65 år och äldre har i genomsnitt stora finansiella tillgångar, låga skulder och höga reala tillgångar jämfört med de yngre (se tabell 4.1). Detta leder till att deras nettoförmögenhet är hög, särskilt jämfört med dem under 50 år. I genomsnitt är nettoförmögenheten 1,2 miljoner kronor för dem som är 65 år och äldre. Den är något lägre för dem som är över 75 år än för dem som är mellan 65 och 75 år. Män över 65 år har i genomsnitt en halv miljon större nettoförmögenhet än kvinnor i samma ålder.

SCB (2004) har närmare granskat förmögenhetsfördelningen bland pensionärerna. Spridningen av förmögenheten bland pensionärerna är mycket stor. Då hushållen delas in i decilgrupper efter nettoförmögenhet hade de i den lägsta decilen år 2002 en negativ nettoförmögenhet på 81 000 kronor, medan de i den högsta decilen hade en nettoförmögenhet på 4 497 000 kronor. Hushållen i den tionde decilen ägde ca 48 procent av den totala förmögenhetssumman och drygt 2,5 gånger mer än de i den nionde decilen. Koncentrationen av förmögenheten till dem i den högsta decilen var ännu större bland dem i aktiv ålder. Där ägde de i den 10:e decilen 63 procent av förmögenhetssumman.

Då decilindelningen görs efter disponibel inkomst är fördelningen helt annorlunda. Nettoförmögenheten är positiv i samtliga decilgrupper och den lägsta genomsnittliga förmögenheten innehas av dem i decil 3. Hushållen med de högsta disponibla inkomsterna (decil 10) äger ca 32 procent av den totala förmögenhetssumman. Fördelningen mellan reala och finansiella tillgångar är ungefär lika i de olika decilerna, drygt hälften av tillgångarna är reala. Nettoförmögenheten bland pensionärerna är i genomsnitt nästan 5,4 gånger större än den disponibla inkomsten, medan den bland dem i arbetsför ålder endast är drygt dubbelt så stor.

Figur 4.1 visar den totala nettoförmögenheten i olika åldrar år 2000. Förmögenheterna är som störst vid 56 års ålder och är kvar på en hög nivå till ca 65 års ålder. De som är äldre har mindre förmögenhet, ju äldre desto mindre förmögenhet. Detta svarar mot teorin om omfördelning av inkomster över livscykeln – man sparar när man är i förvärsaktiv ålder för att sedan använda sparandet när man är pensionär. Skillnaderna skulle också delvis kunna förklaras med skillnader mellan olika kohorters förmögenhetsställning när de når pensionsåldern. Det är viktigt att uppmärksamma att uppgifterna som redovisas här är från ett tvärsnitt; individerna följs inte över ett antal år.

Figur 4.1 Nettoförmögenhet för olika åldrar år 2000

Källa: Flood (2004).

Många banker beviljar ”pensionärlån” med bostaden som säkerhet. Bostaden kan därmed bidra till ett ökat konsumtionsutrymme, utan att den behöver säljas. Andelen som äger ett småhus är nästan lika stor bland dem som är mellan 65 och 74 år (41 procent) som bland dem som är mellan 30 och 65 år (46–49 procent) (se tabell 4.2). En fjärdedel av dem som är över 75 år äger ett småhus. I genomsnitt är värdet av småhusen något högre för dem som är över 65 år än för yngre åldersgrupper. Andelen av dem som är över 65 som äger småhus är ungefär dubbelt så stor bland män än bland kvinnor. Männen småhus är dessutom något mer värda än kvinnornas.

En femtedel av dem som är 65 år eller äldre äger en bostadsrätt, vilket är högre än bland hela befolkningen för vilken andelen är 12 procent. Värdet på bostadsrätterna är något lägre för äldre än för yngre.

Värdet av småhus och bostadsrätter varierar mycket markant mellan olika geografiska områden i Sverige. Det gör att möjligheterna att belåna sina hus för att finansiera konsumtion också varierar mycket regionalt. Det gör samtidigt också att de som bor i områden med höga bostadspriser kan påverkas mer av nedgångar i bostadspriserna. Möjligheterna att låna kan snabbt minska.

Tabell 4.1 Reala och finansiella tillgångar, skulder samt nettoförmögenhet för kvinnor och män i olika åldersgrupper 2007. Andel som har tillgång/skuld i procent och medelvärde i tkr för personer med värde.

Kön	Reala tillgångar		Finansiella tillgångar		Skulder		Nettoförmögenhet	
	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr
Kvinnor och män	44	1 381	77	305	56	423	89	675
0 – 19	0,4	697	66	51	2	20	67	54
20 – 29	24	950	68	127	69	260	90	150
30 – 49	63	1 297	78	223	88	542	97	527
50 – 64	69	1 559	85	504	80	418	98	1 196
65 – 74	64	1 507	87	558	57	276	97	1 340
75 –	49	1 287	91	547	24	197	96	1 132
Kvinnor	42	1 260	77	257	53	386	89	580
0 – 19	0,4	676	66	51	2	20	67	54
20 – 29	24	940	67	117	70	263	90	138
30 – 49	62	1 218	77	182	88	510	97	463
50 – 64	66	1 396	85	377	77	347	98	993
65 – 74	56	1 316	87	474	49	221	96	1 090
75 –	41	1 173	91	471	18	177	95	931
Män	46	1 492	77	353	58	456	89	770
0 – 19	0,4	721	67	51	2	21	68	54
20 – 29	24	959	69	136	69	256	91	161
30 – 49	64	1 370	78	261	89	572	97	590
50 – 64	73	1 705	84	631	84	483	98	1 397
65 – 74	73	1 665	87	646	67	320	97	1 603
75 –	61	1 407	92	663	35	213	97	1 435

Källa: SCB:s förmögenhetsstatistik.

Tabell 4.2 Reala tillgångar för kvinnor och män i olika åldersgrupper 2007. Andel som har tillgång i procent och medelvärden i tkr för personer med värde.

Kön	Reala tillgångar		Därav						
	Ålder	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr	Småhus ¹		Bostadsrätt		Fritidshus	
				Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde, tkr
Kvinnor och män									
	44	1 381	29	1 165	12	944	7	761	
0 – 19	0,4	697	0,1	677	0,2	641	0,1	429	
20 – 29	24	950	8	730	14	1 017	2	572	
30 – 49	63	1 297	46	1 128	15	1 035	8	718	
50 – 64	69	1 559	49	1 206	16	951	15	785	
65 – 74	64	1 507	41	1 262	18	811	14	785	
75 –	49	1 287	24	1 245	21	787	7	804	
Kvinnor									
	42	1 260	26	1 132	13	951	7	757	
0 – 19	0,4	676	0,1	660	0,2	615	0,1	424	
20 – 29	24	940	9	720	14	1 063	1	561	
30 – 49	62	1 218	45	1 112	14	1 028	7	703	
50 – 64	66	1 396	44	1 173	17	966	15	781	
65 – 74	56	1 316	31	1 202	20	828	13	791	
75 –	41	1 173	17	1 228	21	824	5	816	
Män									
	46	1 492	31	1 193	12	937	8	765	
0 – 19	0,4	721	0,1	694	0,2	676	0,1	434	
20 – 29	24	959	7	741	15	978	2	582	
30 – 49	64	1 370	46	1 143	15	1 041	8	732	
50 – 64	73	1 705	54	1 233	15	935	15	789	
65 – 74	73	1 665	51	1 300	16	790	16	780	
75 –	61	1 407	36	1 257	20	726	10	795	

1) Med småhus avses en- eller tvåfamiljshus inrättat för permanent boende, t ex villa eller radhus inklusive bodelen i jordbruk. Fritidshus inkluderas inte.

Källa: SCB:s förmögenhetsstatistik.

De regionala skillnaderna i genomsnittlig nettoförmögenhet för pensionärer är stora (SCB, 2004). År 2002 var den genomsnittliga nettoförmögenheten 647 000 kronor. Högst var den i Stockholms län, 1 007 000 kronor, och lägst i Västernorrlands län, 422 000 kronor. Förmögenheten var markant högre i Stockholms län än i alla andra län och var i genomsnitt drygt 30 procent högre än i Uppsala län, det län som kom på andra plats.

Förmögenheten varierar än mer mellan kommuner. Den genomsnittliga nettoförmögenheten är högst i Danderyd med 2 676 000 kronor och lägst i Överkalix med 290 000 kronor. Nettoförmögenheten är drygt 50 procent högre i Danderyd än i Lidingö, som kommer på andra plats. Bland de tio kommuner som har högst genomsnittlig nettoförmögenhet ligger sju i Stockholms län och övriga tre i Skåne län.

5 Varför har inkomstskillnaderna mellan pensionärsgrupperna uppstått?

Pensionsinkomsterna är de viktigaste inkomsterna för dem som är pensionärer. Vi studerar i detta avsnitt betydelsen av arbetsinkomster, arbetsmarknadsanknytning, förekomsten av sjukersättning (förtidspension), vilken sektor någon pensioneras från, egenföretagande, civilstånd, kön, födelseland (grupperad nivå) och ålder för när pensionen tas ut för sannolikheten att tillhöra låg- respektive höginkomsttagarpensionärer. Vi undersöker sannolikheten för att tillhöra dels de 10 respektive 20 procent med lägst pension, dels de 20 respektive 10 procent med högst pensionsinkomst för dem som går i pension mellan 2005 och 2008. I vårt mått på pensionsinkomster ingår allmän- och tjänstepension. Att gå i pension definieras här som att pensionsinkomsterna (allmän- och tjänstepension) överstiger arbetsinkomsterna. Vi använder oss av pensionsinkomsterna året efter att någon har gått i pension när vi undersöker sannolikheten för att bli låg- eller höginkomsttagarpensionär. I analysen inkluderas endast de som vi har information om för minst fem år före pensioneringen.

I tabell 5.1 visas resultaten av probitskattningar. Marginaleffekter rapporteras. Män har både lägre sannolikhet för att tillhöra pensionärerna med lägst pensionsinkomster och högre sannolikhet att tillhöra pensionärerna med de högsta inkomsterna. Att vara gift har ingen betydelse för vilken pensionsinkomstgrupp en pensionär tillhör.

Ju senare en person går i pension, desto lägre är sannolikheten att tillhöra pensionärerna med låga inkomster. Däremot har pensionsåldern ingen betydelse för sannolikheten att tillhöra de pensionärer med högst pensionsinkomst. Vi har här flera effekter. Dels har de med hög pension bättre råd att ta ut sin pension tidigt, vilket gör att många med höga pensioner lämnar arbetskraften tidigare. Dels ökar pensionen för dem som lämnar arbetskraften senare och dröjer med att ta ut sin pension.

Pensionen baseras på tidigare inkomster. Skattningarna visar att ju högre arbetsinkomsten är fem år före pensioneringen, desto lägre är sannolikheten för att tillhöra de pensionärer med lägst pensionsinkomst och vice versa.

En grupp som har låga pensioner, vilket vi återkommer till i avsnitt 6, är egenföretagare. De som var egenföretagare fem år före pensioneringen tillhör oftare gruppen med lägst pensionsinkomster och har lägre sannolikhet för att tillhöra gruppen med högst pensionsinkomster.

En annan grupp som har risk för låga pensioner är de som lämnar arbetslivet med en sjukersättning (förtidspension).

Tabell 5.1 Sannolikheten att tillhöra de 10 eller 20 procent med lägst respektive högst pensionsinkomst (inkluderar både allmän pension och tjänstepension)

	10 % lägst pension	20 % lägst pension	20 % högst pension	10 % högst pension
Man	-0.018*** 0.003	-0.099*** 0.006	0.103*** 0.007	0.036*** 0.004
Gift	-0.003 0.003	0.006 0.006	0.012 0.008	0.009 0.004
Pensionsålder	-0.013*** 0.001	-0.021*** 0.001	0.001 0.001	0.001 0.001
Årsarbetsinkomst/10 000 fem år innan pension	-0.002*** 0.000	-0.007*** 0.000	0.013*** 0.000	0.004*** 0.000
Egenföretagare fem år innan pension	0.058*** 0.010	0.270*** 0.019	-0.110*** 0.009	-0.046*** 0.003
Sjukersättning	0.061*** 0.006	0.074*** 0.008	-0.081*** 0.008	-0.024*** 0.004
Svag arbetsmarknadsanknytning fem år innan pension	0.063*** 0.011	0.086*** 0.015	0.357*** 0.030	0.217*** 0.027
Född i Sverige	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Född i Norden	0.017** 0.009	0.004 0.013	-0.064*** 0.012	-0.015* 0.007
Född i EU 15 + 6 OECD-länder ¹	0.037*** 0.017	0.028 0.023	-0.032 0.021	-0.014 0.010
Född i övriga världen	0.076*** 0.017	0.166*** 0.028	-0.030 0.019	-0.008 0.010
Antal observationer	13286	13286	13286	13286
LR chi2(10)	2097.65	3331.56	5064.41	2050.18

¹ De länder som ingår i EU 15 och 6 OECD-länder är Australien, Belgien, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Japan, Kanada, Luxemburg, Nederländerna, Nya Zeeland, Portugal, Schweiz, Spanien, Storbritannien, Tyskland, USA och Österrike.

Vi har även inkluderat en variabel för att någon har svag arbetsmarknadsanknytning fem år före pensioneringen. Denna grupp innehåller de som inte hade inkomst från arbete (ej anställd eller egenföretagare), sjukersättning eller pension (allmän- eller tjänstepension). De som tillhör denna grupp har dels risk för låga pensioner, dels chans för höga pensioner. Detta blandade resultat pekar på att denna grupp dels innehåller arbetslösa och individer med dålig ställning på arbetsmarknaden, men även förmögna som inte arbetar men när de fem år senare tar ut pensionen får en mycket god pension.

Risken för att tillhöra dem med de 10 procent lägsta inkomsterna är större för dem som är födda utanför Sverige. Att vara född i de andra nordiska länderna har en negativ effekt på sannolikheten att tillhöra dem med högst pensionsinkomster. Däremot finns det inga skillnader mellan dem som är födda i Sverige och dem som är födda utanför Norden i chanserna att tillhöra dem med högst pensioner.

Även om pensionsinkomsten är den viktigaste inkomsten för pensionärerna utgör andra inkomstkällor som transfereringar, arbetsinkomster och kapitalinkomster viktiga delar av pensionärernas inkomster.⁵ Andelen som tillhör gruppen, såväl gruppen med de 10 procent lägsta pensionsinkomsterna som gruppen med de 10 procent lägsta disponibla inkomsterna, är 43 procent. Av dem med 20 procent lägsta pensionsinkomsterna tillhör 57 procent även gruppen med de 20 procent lägsta disponibla inkomsterna. Vi ser ett liknande

⁵ Se också Sjöström och Örnhall Ljungh (2011). Se Klevmarken (2010) för en analys av vilka som arbetar efter 65.

mönster för dem med högst pensionsinkomster. 61 procent tillhör både gruppen med de 20 procent högsta pensionsinkomsterna och gruppen med de 20 procent högsta disponibla inkomsterna. För dem med de 10 procent högsta inkomsterna tillhör 53 procent även dem med de 10 procent högsta disponibla inkomsterna. I tabell 5.2 visar vi probitskattningar över sannolikheten att tillhöra dem med de lägsta respektive högsta disponibla inkomsterna.

Tabell 5.2 Sannolikheten att tillhöra olika deciler för disponibel inkomst

	P10	P20	P80	P90
Man	-0.052*** <i>0.004</i>	-0.117*** <i>0.006</i>	0.074*** <i>0.007</i>	0.023*** <i>0.005</i>
Gift	0.018*** <i>0.003</i>	0.032*** <i>0.005</i>	-0.015* <i>0.009</i>	-0.009 <i>0.006</i>
Pensionsålder	-0.002*** <i>0.000</i>	-0.003*** <i>0.001</i>	0.000 <i>0.001</i>	0.000 <i>0.001</i>
Årsarbetsinkomst/10 000 fem år innan pension	-0.004*** <i>0.000</i>	-0.010*** <i>0.000</i>	0.011*** <i>0.000</i>	0.005*** <i>0.000</i>
Egenföretagare fem år innan pension	0.030*** <i>0.007</i>	0.019** <i>0.011</i>	0.115*** <i>0.019</i>	0.054*** <i>0.014</i>
Svag arbetsmarknadsanknytning fem år innan pension	-0.007*** <i>0.004</i>	-0.058*** <i>0.006</i>	0.318*** <i>0.026</i>	0.187*** <i>0.024</i>
Sjukersättning	-0.015*** <i>0.003</i>	-0.018*** <i>0.006</i>	-0.038*** <i>0.010</i>	-0.016** <i>0.006</i>
Född i Sverige	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Född i Norden	0.005 <i>0.007</i>	0.025* <i>0.014</i>	-0.052*** <i>0.015</i>	-0.029*** <i>0.009</i>
Född i EU 15 + 6 OECD-länder ¹	0.017 <i>0.013</i>	0.033 <i>0.023</i>	-0.006 <i>0.026</i>	0.001 <i>0.017</i>
Född i övriga världen	0.076*** <i>0.017</i>	0.131*** <i>0.025</i>	-0.046** <i>0.020</i>	-0.008 <i>0.014</i>
Antal observationer	13286	13286	13286	13286
LR chi2(10)	2040.15	3240.44	3238.41	2050.18

¹ De länder som ingår i EU 15 och 6 OECD-länder är Australien, Belgien, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Japan, Kanada, Luxemburg, Nederländerna, Nya Zeeland, Portugal, Schweiz, Spanien, Storbritannien, Tyskland, USA och Österrike.

De som har dålig arbetsmarknadsanknytning fem år före pensionen eller sjukersättning har högre sannolikhet att tillhöra dem med lägst pensioner men lägre sannolikhet att tillhöra dem med de lägsta disponibla inkomsterna. En förklaring kan vara att de som har haft en låg status på eller dålig anknytning till arbetsmarknaden får inkomstransfereringar som för dem uppåt i inkomstfördelningen.

Gruppen med dålig arbetsmarknadsanknytning innehåller även en del av dem med god ekonomi som har både högre sannolikhet att få höga pensioner och att tillhöra dem med de högsta disponibla inkomsterna.

Många egenskaper som kännetecknar dem med låga respektive höga pensionsinkomster kännetecknar även dem med låga respektive höga disponibla inkomster, men det finns några skillnader. Egenföretagarna har i genomsnitt risk för låga pensioner, men både en högre sannolikhet att tillhöra dem med lägst respektive högst disponibel inkomst. Detta visar på den heterogenitet som finns bland egenföretagarna där en del har haft möjlighet att spara i företaget eller i andra former medan andra inte haft denna möjlighet.

6 Hur kommer pensionärernas inkomster att utvecklas?

Pensionärernas framtida inkomster beror på utvecklingen av såväl pensionerna som andra inkomster. Pensionerna beror på pensionssystemens utformning och hur utvecklingen varit för de karakteristika som används för beräkning av pensionen, dvs. främst arbetsinkomster. Från denna information går det att göra prognoser för de framtida pensionerna, något som t.ex. görs i det underlag om den allmänna pensionen som kommer i de orangea kuverten. För övriga inkomster är det svårare att göra prognoser. Det går dock att visa på faktorer som påverkar den framtida utvecklingen och diskutera hur de kommer att utvecklas. Inte minst viktigt är hur förvärvsarbetsfrekvensen för äldre kommer att utvecklas (egenföretagande; anställning). Av stort intresse är också kapitalinkomsterna och avkastningen på det kapital som ligger i ägandet av bostäder. Konsumtionsutrymmet beror förutom på inkomsten på förmögenheten.

I en prognos över framtidens pensioner gjord av Lennart Flood (2004) beräknas pensionerna i det nya allmänna pensionssystemet bli lägre i relation till inkomsterna före pensioneringen än i det gamla ATP-systemet. För att de som enbart täcks av det nya pensionssystemet ska få samma pension som de med ATP krävs en senareläggning av pensioneringen samt en god avkastning på PPM och privata pensioner. Pensionerna minskar även kraftigt vid 70 års ålder. Flertalet tjänstepensioner ger en högre utbetalning under de fem första åren och många börjar ta ut sin pension vid 65 års ålder. Även många privata pensioner betalas endast under en femårsperiod.

Tabell 6.1 visar hur stor pensionen blir jämfört med arbetsinkomsten mellan 60 och 64 års ålder givet arbete fram till 65 och uttag av pensionen vid 65 års ålder. Ser vi på dem som är födda 1940 finner vi att de 25 procent som hade lägst inkomster kommer att få högre sammanlagd pension än vad de hade i arbetsinkomst (112 procent av arbetsinkomsten) under de första fem åren med pension. Därefter kommer deras pensionsinkomst vara ungefär lika stor som arbetsinkomsten (98 procent). Den allmänna pensionen motsvarar 84 procent av arbetsinkomsten, tjänstepensionen 8 procent av arbetsinkomsten och ersättningen från den privata pensionen 18 procent av arbetsinkomsten för dem som är mellan 65 och 69 år.

För 40-talisterna som har medelinkomster (de som har de 25–75 procent högsta arbetsinkomsterna) motsvarar den totala pensionen tre fjärdedelar av arbetsinkomsten de första fem åren och därefter två tredjedelar av arbetsinkomsten. Inkomsten från den allmänna pensionen motsvarar drygt hälften av arbetsinkomsten. Tjänstepensionen och den privata pensionen motsvarar vardera ca 10 procent av arbetsinkomsterna de första fem åren. Därefter sjunker ersättningen från den privata pensionen.

Undersöker vi istället de 40-talister som har de 25 procent högsta inkomsterna ser vi att deras totala pensionsinkomst motsvarar två tredjedelar av arbetsinkomsten fram till 70 års ålder. Därefter sjunker pensionsinkomsten så

att den motsvarar 57 procent av arbetsinkomsten. Det beror på att ersättningen från de flesta privata pensioner endast betalas ut under fem år. Ersättningen från den allmänna pensionen motsvarar endast 37 procent av arbetsinkomsten, tjänstepensionen 17 procent och den privata pensionen 11 procent under de första fem åren.

Hur ser det då ut för framtidens pensionärer jämfört med 40-talisterna? Den sammanlagda ersättningsgraden från allmän-, tjänste- och privat pension är lägre i samtliga inkomstklasser för 50- och 60-talisterna jämfört med 40-talisterna. Det beror framförallt på att ersättningsgraden från den allmänna pensionen kommer att vara betydligt lägre för dessa generationer. Till exempel beräknas ersättningsgraden från den allmänna pensionen för dem med de 25 procent högsta arbetsinkomsterna att vara mindre än 30 procent. De beräkningar som gjorts av det privata pensionssparandet (som bl.a. baseras på det hittillsvarande sparandet för dessa kohorter och på det historiska sparandet för äldre kohorter) visar att inkomsten från de privata pensionerna kommer att vara lägre för dessa yngre grupper, särskilt för dem med lägst och högst inkomster. Sparandet som andel av inkomsten kommer att vara lägre för dem som är födda på 1950- och 1960-talen än för dem som är födda på 1940-talet. Ersättningsgraden från tjänstepensionerna kommer däremot att öka för samtliga inkomstklasser. För dem med de 25 procent högsta arbetsinkomsterna kommer tjänstepensionen att vara nästan lika stor som den allmänna pensionen.

Tabell 6.1 Pensionernas ersättningsgrad av den taxerade inkomsten i åldern 60–64 år

Kohort	Inkomstklass	65–69 år			70–74 år				
		Total ers.grad	Ers.grad från allmän pension	Ers.grad från tjänste- pension	Ers.grad från privat pension	Total ers.grad	Ers.grad från allmän pension	Ers.grad från tjänste- pension	Ers.grad från privat pension
1940	< 25 procent	112	84	8	18	98	85	7	4
	25–75 procent	74	54	10	9	67	55	8	1
	>75 procent	67	37	17	11	57	37	15	3
1950	< 25 procent	87	63	12	11	76	64	10	1
	25–75 procent	68	46	13	7	59	47	10	1
	>75 procent	57	27	22	7	46	27	17	1
1960	< 25 procent	79	57	13	7	69	57	10	0
	25–75 procent	65	44	15	6	55	44	10	0
	>75 procent	59	29	24	5	48	29	18	0

Källa: Flood (2004).

Flood och Mitrut (2010) har även gjort beräkningar av kvinnornas framtida allmänna pensioner och privata pensionsförmögenhet i förhållande till männens. För dem som är födda i Sverige 1942 till 1945 är kvinnornas allmänna pensioner 81 procent av männens. Kvinnornas allmänna pensioner ökar sedan något jämfört med männens allmänna pensioner men når inte upp till mer än 87–88 procent av männens pensioner för dem som är födda mellan 1951 och 1975. En större andel kvinnor än män sparar i privata pensionsförsäkringar, men kvinnor sparar i genomsnitt mindre belopp än män. För kvinnor födda 1942 till 1945 uppgår den privata pensionsförmögenheten till 62 procent av männens. Andelen ökar över kohorterna och för kvinnor

som är födda mellan 1965 och 1979 beräknas den privata pensionsförmögenheten motsvara 96–98 procent av männens privata pensionsförmögenhet.

Vi behandlar frågan om de utrikes föddas pensioner och privata pensionsförmögenhet i avsnitt 8.

Tabell 6.2 Förmögenhet vid 65 års ålder för olika kohorter, 1000-tals kronor

Kohort Inkomstklass	Total förmögenhet	Real förmögenhet			Finansiell förmögenhet			
	Medelvärde	Medelvärde	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde	Medelvärde	Andel med värde, procent	Medelvärde för dem med värde	
1940	< 25 procent	798	380	42	903	418	59	709
	25–75 procent	651	360	41	873	291	60	483
	>75 procent	1 252	639	55	1 162	614	67	911
1950	< 25 procent	959	497	39	1 271	462	62	747
	25–75 procent	943	474	39	1 202	469	64	729
	>75 procent	1 553	811	51	1 588	741	70	1 062
1960	< 25 procent	1 044	571	37	1 533	473	65	723
	25–75 procent	1 181	557	38	1 464	625	77	812
	>75 procent	1 720	858	46	1 858	862	83	1 033

Notera: Real förmögenhet är marknadsvärdet på fastigheten minus lån. Värdena är uttryckta i 1999 års priser.
Källa: Flood (2004).

Flood (2004) har även beräknat hur förmögenheterna kommer att utvecklas för framtidens pensionärer. I tabell 6.2 visas den förmögenhet som de som är födda 1940, 1950 respektive 1960 beräknas att ha vid 65 års ålder. Den reala förmögenheten är definierad som marknadsvärdet på fastigheten minus lån. Värdena är uttryckta i 1999 års priser. Enligt beräkningarna kommer både den reala och finansiella förmögenheten att stiga för de yngre kohorterna. Andelen som har en finansiell förmögenhet beräknas öka för samtliga inkomstklasser medan den reala förmögenheten beräknas minska något för dem i den högsta arbetsinkomstklassen.

Flood och Mitrut har i sina simuleringar även beaktat sannolikheten att man säljer sin fastighet. I hushåll med låga inkomster är sannolikheten för en försäljningen högre när de närmar sig pension. Detta kan tolkas som att fastigheten fungerar som ett pensionssparande för individer med låga inkomster.

7 Grupper med risk för låga pensioner och inkomster 1: Egenföretagare

Egenföretagare är en grupp som uppvisar en mycket stor inkomstspridning. Många egenföretagare har låga inkomster och många tecknar inte en kompletterande pension av samma slag som anställda i regel har. Gruppen egenföretagare är stor och växer, vilket gör det angeläget att speciellt studera denna grupp. Många egenföretagare är utrikesfödda.

De anställda som blir egenföretagare kommer från många olika grupper. Det finns en överrepresentation dels av dem som givet utbildning mm har relativt låga arbetsinkomster som anställda, dels av dem som givet utbildning mm har relativt höga arbetsinkomster som anställda.⁶ Den senare gruppen klarar sig betydligt bättre som egenföretagare. Det pekar på att villkoren för egenföretagare varierar mycket och därmed också möjligheterna och kunskaperna om hur man bäst ska förbereda sig ekonomiskt för ett liv som pensionär.

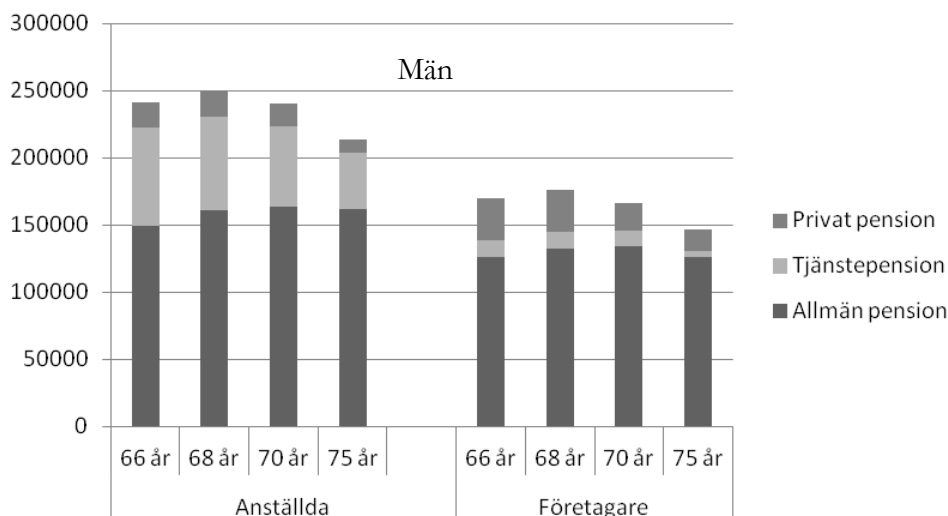
Drygt hälften av småföretagarna betalar in tjänstepension för sig själva. En fjärdedel av egenföretagarna saknar pensionssparande, dvs. de sparar varken privat eller via företaget. 45 procent av egenföretagarna sparar mindre än 2000 kronor per månad. För att nå upp till samma nivå som anställda får genom sin tjänstepension bör egenföretagaren spara 5 procent av sin bruttoinkomst från 25 års ålder fram till pension. Börjar sparandet senare blir det årliga sparande som krävs högre (Svärdman, 2011).

Den främsta anledningen till att företagare inte betalar för en tjänstepension för sig själva är att de menar sig inte ha råd. Andra skäl är att de inte ser något behov då pensionen är tryggad på annat sätt samt att många inte vet hur det fungerar med tjänstepension eller inte anser sig ha haft möjlighet att sätta sig in i pensionsfrågor (Burreau, 2011).

Dagens pensionärer som varit egenföretagare har betydligt lägre pensioner än de som varit anställda. De män som var egenföretagare vid 60 års ålder hade år 2007 i genomsnitt en total pension (allmän-, tjänste- och privat pension) som motsvarade 70 procent av den genomsnittliga totala pensionen för de män som var anställda vid 60 års ålder oavsett ålder. Motsvarande andel för de egenföretagande kvinnorna är 80 procent.

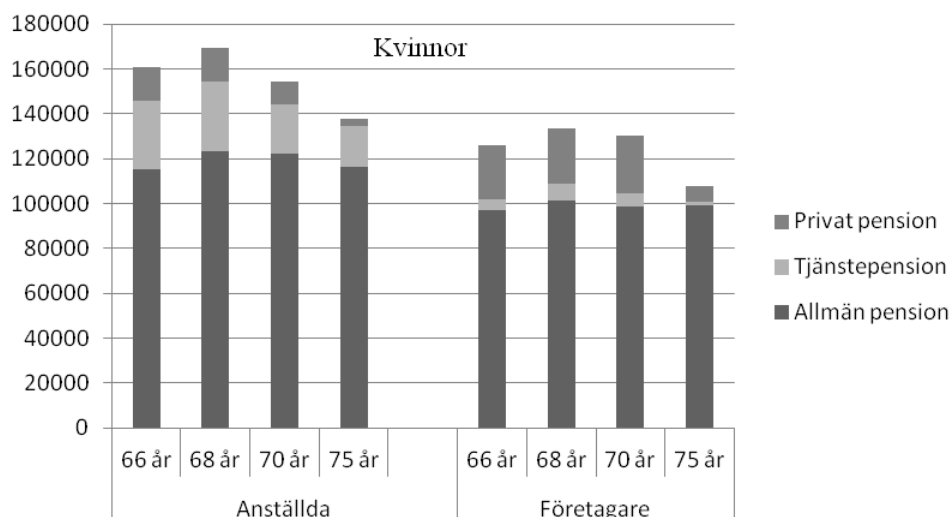
---

⁶ Se Andersson Joona och Wadensjö (under utgivning) för en analys av denna fråga.

Figur 7.1 Pensionsinkomst för män 2007

Notera: Anställda definieras som de som hade huvudsaklig arbetsinkomst från anställning vid 60 års ålder. Företagare är de som hade huvudsaklig arbetsinkomst från företagande vid 60 års ålder.

Källa: Egna bearbetningar av LINDA.

Figur 7.2 Pensionsinkomst för kvinnor 2007

Notera: Anställda definieras som de som hade huvudsaklig arbetsinkomst från anställning vid 60 års ålder. Företagare är de som hade huvudsaklig arbetsinkomst från företagande vid 60 års ålder.

Källa: Egna bearbetningar av LINDA.

Figur 7.1 och 7.2 visar hur stor den genomsnittliga allmänna, tjänste- och privata pensionen är för dem som varit anställda respektive egenföretagare. Vi ser att de som varit anställda har både högre allmän pension och tjänstepension men lägre privat pensionssparande än de som varit egenföretagare. Egenföretagarnas allmänna pension uppgår till 80–85 procent av de anställdas pensioner för både män och kvinnor. För de manliga egenföretagarna motsvarar tjänste- och privatpensioner tillsammans ca 50–60 procent av de anställda männen tjänstepensioner. För de egenföretagande kvinnorna ser vi att den sammanlagda privata och tjänstepensionen är ungefär lika stor som de anställda kvinnornas tjänstepensioner. Dessa resultat visar att de egenföretagande männen inte sparar så mycket att deras sparande kan jämföras med de anställda männen tjänstepensioner. De egenföretagande

kvinnorna har däremot sparat så mycket att det motsvarar tjänstepensionen för anställda kvinnor.

8 Grupper med risk för låga pensioner och inkomster 2: Garantipensionärer, de som saknar avtalspension, utrikes födda

Det finns andra grupper där många troligen kommer att få låga pensioner och som det är idé att undersöka närmare. En sådan grupp består av dem som har haft mycket låga inkomster och därför får garantipension. Garantipensionen är endast prisindexerad och inte inkomstindexerad som inkomstpensionen. Gruppen kan därför komma att släpa efter i inkomstutvecklingen jämfört med dem som får inkomstpension, som är kopplad till den ekonomiska utvecklingen i Sverige. Under de närmast kommande åren bedöms ungefär 25 procent av de nya pensionärerna få en garantipension. År 2008 var det 778 000 personer som fick garantipension varav 180 000 (15 procent) fick fullt belopp. Av dem som fick garantipension var 80 procent kvinnor (Olsson, 2011). Nästan hälften av de kvinnliga pensionärerna i åldern 65 till 70 år fick garantipension år 2008. Bland kvinnorna som är 70 år och äldre är det än vanligare att få garantipension då arbetskraftsdeltagandet har varit lägre för de äldre kohorterna. Till exempel får något under 60 procent av kvinnorna i åldern 70 till 75 år, drygt 80 procent av dem mellan 80 och 85 år och över 90 procent i åldern 90 år och äldre garantipension. Andelen män som får garantipension är mycket lägre. I åldersgruppen mellan 65 och 70 år fick endast något mer än 10 procent av männen garantipension. Bland de äldre männen är det en större andel som får garantipension. En fjärdedel av män mellan 80 och 85 år och hälften av männen i åldersgruppen 90 år och äldre får garantipension.

En annan grupp med risk för låga pensioner är anställda som inte är täckta av avtalade tjänstepensioner. Tjänstepensionen är viktig främst för dem som har haft inkomster över taket i inkomstpensionssystemet, men inte bara för dem. Det är angeläget att kartlägga vilka som inte får eller får en mycket låg tjänstepension.

De flesta får sin tjänstepension genom ett kollektivavtal. Drygt 90 procent av de anställda arbetar på företag som är täckta av kollektivavtal och har därigenom en tjänstepension. De som saknar en kollektivavtalad tjänstepension är främst de som arbetar i företag med få anställda, de med de högsta och lägsta lönerna, egenföretagare och arbetslösa. Endast en tredjedel av småföretagarna har tecknat kollektivavtal. Företag som saknar kollektivavtal kan teckna tjänstepensioner åt sina anställda. Av de kollektivavtalslösa företagen erbjuder drygt 40 procent tjänstepension. Bland dem som inte täcks av en tjänstepension genom ett kollektivavtal har ca 60 procent tecknat en egen privat pensionsförsäkring (Svärdman, 2011).

En tredje grupp är de utrikes födda, en grupp med mycket stor inkomstspridning, där många har relativt låga inkomster. Låga inkomster

tillsammans med få års vistelse i Sverige leder till låga pensioner som troligen endast i få fall uppvägs av pensioner från hemlandet.

Flood och Mitrut (2010) har skrivit en rapport till Sociala rådet om invandrare utanför OECD-länderna och deras pensioner. De utrikes föddas framtida pensioner prognostiseras att bli mycket låga. De utrikes födda männen arbetsinkomster var ca 75 procent och utrikes födda kvinnornas inkomster ca 60 procent av de inrikes födda männen arbetsinkomster under perioden 1992 till 2007. Detta kan jämföras med att de inrikes födda kvinnornas arbetsinkomster var ca 70 procent av de inrikes födda männen.

Arbetsinkomstutvecklingen har en stor betydelse för framtida pensioner. Mellan 1992 och 2007 var inkomstökningen mindre för utrikes födda från länder utanför OECD än för infödda. Som ett exempel kan tas kohorten född 1960–1964 där inkomstökningen (bland dem som hade arbetsinkomst) för infödda män var 62 procent och för infödda kvinnor 72 procent. Bland utrikesfödda var männen inkomstökning 47 procent och kvinnornas 49 procent.

Arbetskraftsdeltagandet bland utrikes födda är lägre än bland dem som är födda i Sverige även om hänsyn tas till skillnader i utbildning, ålder, kön mm. Det leder på sikt till lägre pensioner. Detsamma gör det förhållande att arbetslösheten är betydligt högre bland dem som är utrikesfödda än bland dem som är födda i Sverige. Här ska understrykas att det finns stora skillnader mellan dem som kommer från olika länder.

Låga löner, lågt arbetskraftsdeltagande, hög arbetslöshet och få år i Sverige leder till låga pensioner. Troligtvis har en mycket liten andel av de utrikes födda från icke-OECD-länder pensionsrättigheter från hemlandet som kan överföras.

Prognoser för den framtida allmänna pensionen visar att utrikes födda från icke-OECD-länder kommer att ha betydligt lägre pensioner än infödda. De utrikes födda männen kommer att få ca 60–65 procent (födda 1946–1970) av de infödda männen allmänna pension. Motsvarande andel för de utrikes födda kvinnorna är ca 55 procent av de infödda männen allmänna pension.

Utrikes födda från länder utanför OECD har betydligt lägre kapitalinkomster och förmögenhet än de som är födda i Sverige. Lägst har utrikes födda kvinnor. Inrikes födda män hade år 2007 tre till fyra gånger så stor real förmögenhet som utrikes födda män. Samma relation gäller mellan infödda och utrikes födda kvinnors reala förmögenhet.

Även förmögenheten i privat pensionssparande är mycket lägre för utrikes födda från icke-OECD-länder än för dem som är födda i Sverige. För kohorten född från och med 1945 till och med 1949 uppgick den till en tredjedel för både män och kvinnor av infödda mäns i samma kohort. För yngre kohorter är skillnaden än större. För t.ex. kohorten 1960–64 är de utrikes föddas privata pensionsförmögenhet 18 procent av de infödda männen i samma kohort och för kohorten 1970–1974 är den 11 procent.

9 Sammanfattning: Vad vet vi och vad skulle vi behöva veta?

I detta avsnitt sammanfattar vi våra resultat och nämner några områden där det saknas väsentlig kunskap och där det är mycket angeläget att söka ny kunskap. Ett viktigt resultat är att det finns några grupper som är 65 år och äldre som har relativt sett låga pensioner och låga andra inkomster jämfört med andra som är i samma ålder.

Kvinnor som är 65 år och äldre har i genomsnitt lägre inkomster och lägre pensioner än män. Huvudförklaringen är att kvinnor har haft ett större ansvar för obetalt hushållsarbete än männen. Det behöver inte i och för sig innebära att de lever i hushåll som har låga inkomster, när de blir äldre. Många är gifta med män som har höga pensioner eller andra inkomster. Men äldre kvinnor är ofta ensamstående. Kvinnor lever längre än män och kvinnor är i genomsnitt yngre än de män de gifter sig med. Det betyder att kvinnor oftare än män blir ensamstående när en av makarna avlider. Dessutom är skilsmässor vanliga och pensionsförmögenheten fördelas inte fullt ut vid skilsmässor. Många kvinnor blir alltså ensamstående med en låg pension. Lösningar är att finna dels i en jämnare arbetsfördelning i hushållet mellan män och kvinnor. Men det tar lång tid innan en sådan förändring slår igenom. Pensioner är baserade på inkomster under hela livstiden eller under många år (en del av avtalspensionerna). Det kan finnas anledning att se över reglerna inom pensionssystemen.

En annan grupp som i genomsnitt har låga pensioner är de utrikesfödda. Förklaringarna är att söka i en för många utrikesfödda svag arbetsmarknadsanknytning och att många av de utrikesfödda har färre än de fyrtio år i Sverige som krävs för en full garantipension. Långsiktigt är de viktigaste medlen de som leder till en starkare arbetsmarknadsanknytning, men det kan finnas anledning att också se över olika regler i pensionssystemen, bl.a. reglerna för hur många års vistelse som krävs för en full garantipension.

En tredje grupp som ofta har låga pensioner är egenföretagarna. En förklaring till att många egenföretagare har låga pensioner är att de inte har tecknat pensionsförsäkringar som svarar mot avtalspensionerna för anställda. En annan förklaring är att många egenföretagare har låga inkomster. Ett medel kan vara ökad information om olika avtalspensionslösningar för egenföretagare, men det kan också finnas andra medel.

En fjärde grupp, som i hög grad sammanfaller med de tre tidigare nämnda, som får låga inkomster som pensionärer är de som har haft en svag anknytning till arbetsmarknaden under ett antal år. Det följer dels av att de även efter 65 års ålder (som är den åldersgrupp vi behandlar) har en svag anknytning till arbetsmarknaden men framför allt av att såväl den allmänna pensionen som inte minst avtalspensionerna är kopplade till arbetsinkomsterna.

Det är viktigt att utreda möjligheterna att på olika sätt förbättra inkomsterna för dem i de här fyra nämnda grupperna som ofta har låga inkomster som pensionärer, dvs. förbättra förhållandena för kvinnor, utrikes födda,

egenföretagare och de som under ett antal år haft en svag ställning på arbetsmarknaden. Det kan krävas olika typer av lösningar för de olika grupperna.

Referenser

- Andersson, J., Wadensjö, E. och Wadensjö, P. (under utgivning), The best and the brightest or the least successful? Self-employment entry among male wage-earners in Sweden, *Small Business Economics*.
- Björklund, A. och Jäntti, M. (2011), *Inkomstfördelningen i Sverige*, SNS Förlag, Stockholm.
- Burreau, B. (2011), *Småföretagarna väljer bort tjänstepensionen*, Nordea.
- Gustafsson, B., Zaid, A. och Franzén, E. (2007), Financial poverty, *International Journal of Social Welfare* 16(1).
- Gustafsson, B., Johansson, M. och Palmer, E. (2009), The welfare of Sweden's old-age pensioners in times of bust and boom from 1990, *Ageing and Society* 29(4).
- Flood, L. (2004), Vilka pensioner får framtidens pensionärer?, *Ekonomisk Debatt* 3.
- Flood, L. och Mitrut, A. (2010), Ålderspension för invandrare från länder utanför OECD-området, *SOU 2010:105*.
- Karlsson, H. och Olsson, H. (2011), *Medelpensioneringsålder och utträdesålder 2010*, VER 2010–434, Pensionsmyndigheten.
- Klevmarcken, A. (2010), *Vem arbetar efter 65 års ålder? En statistisk analys*, *SOU 2010:85*.
- Kruse, D. (2010), *Longitudinell individdatas (LINDA), Beskrivning av statistiken*, BV/EV, 2010-08-18.
- Olsson, H. (2011), *Pensionsåldern*, Pensionsmyndigheten, Statistik och utvärdering.
- Rosén Karlsson, K. (2011), *Hushållens ekonomi (HEK), Beskrivning av statistiken*, BV/EV, 2011-10-28.
- Sjöström, M. och Örnhall Ljungh, S. (2011), *Efter 65 – inte bara pension. En analys av de äldres ekonomiska situation*, *Ds 2011:42*.
- Svärdman, H. (2011), *Småföretagande = små pensioner?* Folksam, Stockholm.
- van Vliet, O., Been, J., Caminada, K. och Goudswaard, K. (2011), *Pension reform and income inequality among the elderly in 15 European countries*, Department of Economics Research Memorandum 2011.3, Leiden University.

Studier i finanspolitik

2008/1 Alan Auerbach: Long-term objectives for government debt.

2008/2 Roel Beetsma: A survey of the effects of discretionary fiscal policy.

2008/3 Frederick van der Ploeg: Structural reforms, public investment and the fiscal stance: a prudent approach.

2008/4 Anders Forslund: Den svenska jämviktsarbetslösheten: en översikt.

2008/5 Per Molander och Gert Paulsson: Vidareutveckling av det finanspolitiska regelverket.

2008/6 Andreas Westermark: Lönebildningen i Sverige 1966-2009.

2008/7 Ann Öberg: Incitamenteffekter av slopad fastighetsskatt.

2009/1 Clas Bergström: Finanskrisen och den svenska krishanteringen under hösten 2008/vintern 2009.

2009/2 Martin Flodén: Automatic fiscal stabilizers in Sweden 1998-2009.

2009/3 Rikard Forslid och Karen Helene Ulltveit-Moe: Industripolitik för den svenska fordonsindustrin.

2009/4 Alan B. Krueger och Mikael Lindahl: An evaluation of selected reforms to education and labour market policy in Sweden.

2009/5 Per Molander: Net wealth analysis and long-term fiscal policymaking.

2009/6 Oskar Nordström Skans: Varför är den svenska ungdomsarbetslösheten så hög?

2009/7 Gabriella Sjögren Lindquist och Eskil Wadensjö: Arbetsmarknaden för de äldre.

2010/1 Michael Bergman: Hur varaktig är en förändring i arbetslösheten?

2010/2 Michael Bergman: Har finanspolitik omvända effekter under omfattande budgetsaneringar? Den svenska budgetsaneringen 1994-1997.

2010/3 Huixin Bi och Eric M. Leeper: Sovereign Debt Risk Premia and Fiscal Policy in Sweden.

2010/4 David Dreyer Lassen: Fiscal Consolidations in advanced industrialized democracies: Economics, Politics, and Governance.

2010/5 Pathric Hägglund och Peter Skogman Thoursie: De senaste reformerna inom sjukförsäkringen: En diskussion om deras förväntade effekter.

2010/6 Christopher A Pissarides: Regular Education as a Tool of Countercyclical Employment Policy.

2010/7 Per Skedinger: Hur fungerar arbetsmarknadspolitiken under olika konjunkturlägen?

2010/8 Lars Calmfors: Fiscal Policy Coordination in Europe.

2010/9 Lars Calmfors: The role of independent fiscal policy institutions.

2011/1 Helge Bennismarker, Lars Calmfors och Anna Larsson: Wage Formation and the Swedish Labour Market Reforms 2007-2009.

2011/2 Michael Bergman: Tidsbestämning av svensk konjunktur 1970-2010.

2011/3 Peter Fredriksson och Jonas Vlachos: Reformen och resultat: Kommer regeringens utbildningsreformer att ha någon betydelse?

2012/1 Christian Hagist, Stefan Moog och Bernd Raffelhüschen: A Generational Accounting Analysis of Sweden.

2012/2 Göran Hjelm och Ulla Robling: Utvecklingen av de offentliga finanserna till 2020 vid fem olika makroekonomiska scenarier.

2012/3 Georg Marthin: Measuring Mismatch in the Swedish Labour Market.

2012/4 Jesper Roine: Varför ska vi bry oss om fördelningsfrågor?

2012/5 Gabriella Sjögren Lindquist och Eskil Wadensjö: Inkomstfördelningen bland pensionärer.

2012/6 Daniel Waldenström: Granskningen av regeringens fördelnings-politiska redogörelser, 1992-2011.